

דוחות כספיים

בנק ישראל

בנק ישראל

דוחות כספיים לשנת 2020

זכויות היוצרים בפרסום זה שמורות לבנק ישראל.
הרופה לצטט רשאי לעשות כן, בתנאי שיציין את המקור.

הדפסה: דפוס איילון, ירושלים
מס' קטלוגי 103042
ISSN 1565-3250

תוכן

עמוד

הדוחות הכספיים

5	דוח רואה החשבון המבקר
6	מאזן
8	דוח רווח והפסד
9	דוח על השינויים בגירעון בהון
11	ביאורים לדוחות הכספיים

דברי הסבר לדוחות הכספיים

35	השינויים המרכזיים בדוחות הכספיים
38	ניתוח השינויים המרכזיים בדוחות הכספיים והגורמים להם
46	סעיפים נבחרים

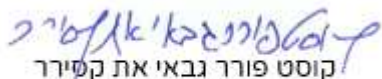
דוח רואה החשבון המבקר

לנגיד ולמועצה המנהלית של בנק ישראל

ביקרנו את המאזן המצורף של בנק ישראל (להלן - הבנק) לימים 31 בדצמבר 2020 ו- 2019 ואת דוח רווח והפסד והדוח על השינויים בגירעון בהון לכל אחת מהשנים שהסתיימו באותם תאריכים (להלן - הדוחות הכספיים) המופיעים בעמודים 6 עד 33. דוחות כספיים אלה הינם באחריות המועצה המנהלית, הנגיד והמנכ"לית. אחריותנו היא לחוות דעה על דוחות כספיים אלה בהתבסס על ביקורתנו.

ערכנו את ביקורתנו בהתאם לתקני ביקורת מקובלים בישראל, לרבות תקנים שנקבעו בתקנות רואי חשבון (דרך פעולתו של רואה חשבון), התשל"ג - 1973. על פי תקנים אלה, נדרש מאיתנו לתכנן את הביקורת ולבצעה במטרה להשיג מידה סבירה של בטחון שאין בדוחות הכספיים הצגה מוטעית מהותית. ביקורת כוללת בדיקה מדגמית של ראיות התומכות בסכומים ובמידע שבדוחות הכספיים. ביקורת כוללת גם בחינה של כללי החשבונאות שיושמו ושל האומדנים המשמעותיים שנעשו על ידי הנהלת הבנק וכן הערכת נאותות ההצגה בדוחות הכספיים בכללותה. אנו סבורים שביקורתנו מספקת בסיס נאות לחוות דעתנו.

לדעתנו, הדוחות הכספיים הנ"ל משקפים באופן נאות, מכל הבחינות המהותיות, את המצב הכספי של הבנק לימים 31 בדצמבר 2020 ו- 2019 ואת תוצאות פעולותיו והשינויים בגירעון בהון של הבנק לכל אחת מהשנים שהסתיימו באותם תאריכים, בהתאם לכללי חשבונאות מקובלים בישראל (Israeli GAAP) בהתאמה לפעילות המיוחדת של בנק מרכזי, כמפורט בביאור 2א'.

קוסט פורר גבאי את קסירר
רואי חשבון

תל אביב,
22 במרץ, 2021

מאזן

ליום 31 בדצמבר				
2019	2020			
מיליוני שקלים חדשים		ביאור		
			נכסים	
			נכסים במטבע חוץ	
			נכסים במטבע חוץ בחו"ל	
(* 96,596	126,785		חשבונות עובר ושב	
14,431	14,916		פיקדונות לזמן קצר	
(* 318,589	420,925	3	ניירות ערך סחירים	
746	469		מכשירים פיננסיים נגזרים	
(* 699	3,417	4	נכסים אחרים	
6,084	6,606	5	קרן המטבע הבין-לאומית	
437,145	573,118		סך כל הנכסים במטבע חוץ בחו"ל	
			נכסים אחרים במטבע חוץ	
114	106	6	אשראי לממשלה	
437,259	573,224		סך כל הנכסים במטבע חוץ	
			נכסים במטבע מקומי	
-	19,564	7	הלוואות לתאגידים בנקאים	
-	1,497		ניירות ערך שנרכשו במסגרת הסכמי מכר חוזר	
(** 1,677	50,349	8	ניירות ערך סחירים	
833	823	9	רכוש קבוע ונכסים בלתי מוחשיים	
367	364	10	נכסים אחרים	
2,877	72,597		סך כל הנכסים במטבע מקומי	
440,136	645,821		סך הכול	

הביאורים לדוחות הכספיים מהווים חלק בלתי נפרד מהם.

(*) סווג מחדש

(**) ראו ביאור 2 י"ח

ליום 31 בדצמבר				
2019	2020			
מיליוני שקלים חדשים		ביאור		
			התחייבויות והון	
87,178	105,805	11	שטרי כסף ומעות במחזור	
			התחייבויות במטבע חוץ	
			התחייבויות במטבע חוץ לחו"ל	
-	11,811		ניירות ערך שנמכרו במסגרת הסכמי רכש חוזר	
1,061	4,062		מכשירים פיננסיים נגזרים	
579	96	4	התחייבויות אחרות	
1,640	15,969		סך כל ההתחייבויות במטבע חוץ לחו"ל	
			התחייבויות אחרות במטבע חוץ	
6,094	6,169	12	פיקדונות הממשלה	
485	1,518	13	פיקדונות התאגידים הבנקאים	
4,352	4,208	14	קרן המטבע הבין-לאומית ואחרות	
10,931	11,895		סך כל ההתחייבויות האחרות במטבע חוץ	
12,571	27,864		סך כל ההתחייבויות במטבע חוץ	
			התחייבויות במטבע מקומי	
12,090	41,456	12	פיקדונות הממשלה	
239,213	418,501	13	פיקדונות התאגידים הבנקאים	
119,870	86,975	15	מק"ם	
7,675	8,300	16	התחייבויות אחרות	
378,848	555,232		סך כל ההתחייבויות במטבע מקומי	
478,597	688,901		סך כל ההתחייבויות	
(** 17,648)	27,197	17	חשבונות שיערוך	
			הון הבנק	
3,985	3,985	18	הון הבנק וקרן שמורה	
(60,094)	(74,262)		יתרת הפסד	
(56,109)	(70,277)		סך כל הון הבנק (גירעון)	
440,136	645,821		סך הכול	

הביאורים לדוחות הכספיים מהווים חלק בלתי נפרד מהם.

(**) ראו ביאור 2 י"ח

שולמית גרי
מנכ"לית הבנק
והאחראית הבכירה
לעניינים הכספיים

פרופ' יהושע (שוקי) שמר
יו"ר המועצה המינהלית

פרופ' אמיר ירון
נגיד הבנק

22 במרץ, 2021

דוח רווח והפסד

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר

2019	2020		
מיליוני שקלים חדשים		ביאור	
6,133	4,179	20	הכנסות ריבית מנכסים במטבע חוץ בחו"ל, נטו
-	201	21	הכנסות ריבית מתאגידים בנקאים ומהציבור
165	278	22	הכנסות ריבית מהממשלה
6,298	4,658		סך כל הכנסות הריבית
813	533	23	הוצאות ריבית לתאגידים בנקאים ולציבור
345	338	24	הוצאות ריבית לממשלה
118	83	25	הוצאות ריבית אחרות
1,276	954		סך כל הוצאות הריבית
5,022	3,704		הכנסות הריבית, נטו
4,231	9,272	26	הכנסות מניירות ערך סחירים וממכשירים פיננסיים נגזרים, נטו
7,387	26,184		הוצאות מהפרשי שערים
39	34	27	הוצאות שונות, נטו
1,827	(13,242)		רווח (הפסד) מפעולות פיננסיות
71	68		הוצאות על הדפסת כסף וטביעת מעות
876	839	28	הוצאות הנהלה וכלליות
23	19	29	הוצאות אחרות, נטו
857	(14,168)		רווח (הפסד) השנה

הביאורים לדוחות הכספיים מהווים חלק בלתי נפרד מהם.

דוח על השינויים בגירעון בהון

סך הכול	יתרת הפסד	הון הבנק וקרן שמורה	
מיליוני שקלים חדשים			
(56,966)	(60,951)	3,985	יתרה ליום 1 בינואר 2019
857	857	-	רווח לשנה
(56,109)	(60,094)	3,985	יתרה ליום 31 בדצמבר 2019
(14,168)	(14,168)	-	הפסד לשנה
(70,277)	(74,262)	3,985	יתרה ליום 31 בדצמבר 2020

הביאורים לדוחות הכספיים מהווים חלק בלתי נפרד מהם.

ביאורים לדוחות הכספיים

ביאור 1 | כללי

א. תיאור כללי

1. בנק ישראל (להלן: "הבנק") הוא הבנק המרכזי של מדינת ישראל. הבנק נוסד בשנת 1954, מושבו בירושלים והוא פועל בשני סניפים נוספים בתל אביב. הבנק פועל בהתאם לחוק בנק ישראל, התש"ע – 2010 (להלן: "החוק") והוא עצמאי בבחירת פעולותיו ובהפעלת סמכויותיו להשגת המטרות ולמילוי התפקידים שנקבעו לו בחוק. לבנק ועדה מוניתרית ומועצה מנהלית ובראשו עומד נגיד. תפקידיו של הבנק על פי החוק הן: לנהל את המדיניות המוניטרית; להחזיק את יתרות מטבע החוץ של המדינה ולנהל; לתמוך בפעילות הסדירה של שוק מטבע החוץ בישראל; לשמש בנקאי של הממשלה; להסדיר את מערכות התשלומים והסליקה במשק במטרה להבטיח את יעילותן ואת יציבותן; להנפיק מטבע; להסדיר את מערכת המזומנים במשק ולכוונה; לקיים את הפיקוח וההסדרה של מערכת הבנקאות.
2. עקב התפשטות מגיפת הקורונה (COVID-19) בתחילת שנת 2020, פרץ בישראל ובעולם משבר כלכלי. בנק ישראל הפעיל מספר תכניות על מנת לטפל בקשיי נזילות שהתעוררו בעקבות המשבר במערכת הפיננסית, כדי להבטיח את תפקודם התקין של השווקים הפיננסיים, להקל על תנאי האשראי במשק ולתמוך בפעילות הכלכלית וביציבות הפיננסית. התכניות שבוצעו הן: רכישת איגרות חוב ממשלתיות במטבע מקומי; רכישת איגרות חוב תאגידיות במטבע מקומי; מתן הלוואות לטווח ארוך למערכת הבנקאית לטובת העמדת אשראי לעסקים קטנים; עסקות מכר חוזר עם איגרות חוב כבטוחות; וכן עסקות החלף דולר/שקל. כמו כן, במסגרת המדיניות המוניטרית רכש בנק ישראל דולרים אשר הגדילו את יתרות מטבע החוץ של הבנק.

ב. הגדרות

בדוחות כספיים אלה:

1. **הבנק** – בנק ישראל.
2. **מדד** – מדד המחירים לצרכן שמפרסמת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בישראל או כל מדד רלוונטי אחר עבור הצמדה.
3. **סכום מותאם** – סכום נומינלי היסטורי, שהותאם למדד בגין חודש דצמבר 2003, בהתאם להוראות גילויי דעת 23 ו-36 של לשכת רואי החשבון בישראל.
4. **סכום מדווח או עלות** – סכום המותאם למועד המעבר (31 בדצמבר 2003), בתוספת סכומים בערכים נומינליים שנוספו לאחר מועד המעבר ובניכוי סכומים שנגרעו לאחר מועד המעבר.
5. **עלות מתואמת** – העלות המתואמת של איגרות חוב היא ערכן הנקוב בתוספת הריבית שנצברה ויתרת הפרמיה או הניכיון שטרם הופחתה. הפרמיה או הניכיון מופחתים על פני התקופה החל ממועד רכישת איגרת החוב ועד למועד פדיונה בשיטת הריבית האפקטיבית.
6. **דיווח כספי נומינלי** – דיווח כספי המבוסס על סכומים מדווחים.
7. **שווי הוגן** – הסכום שבו ניתן להחליף נכס או לסלק התחייבות בעסקה בתום לב בין קונה מרצון לבין מוכר מרצון, הפועלים באופן מושכל.

ביאור 2 | עיקרי המדיניות החשבונאית

עיקרי המדיניות החשבונאית שיושמו בעריכת הדוחות הכספיים באופן עקבי הם כדלקמן:

א. בסיס הדיווח והמדידה של הדוחות הכספיים

1. עקרונות הדיווח הכספי

הדוחות הכספיים ערוכים בהתאם לכללי חשבונאות מקובלים בישראל (Israeli GAAP), תוך התאמתם לפעילות המיוחדת של בנק מרכזי, כפי שמקובל גם בבנקים מרכזיים אחרים. הדוחות הכספיים מוצגים לפי מבנה המותאם לבנקים מרכזיים. הנושאים העיקריים שהוצגו בהתאם לכללי החשבונאות המקובלים בבנקים מרכזיים אחרים הם:

א. חשבונות שיערוך – כמפורט להלן בסעיף י"א.

ב. דוח על תזרימי המזומנים – כמפורט להלן בסעיף כ'.

2. בסיס המדידה

א. מאזן:

1. השקעות בניירות ערך סחירים במטבע חוץ מוצגות לפי שוויין ההוגן.
2. השקעות בניירות ערך סחירים במטבע מקומי מוצגות לפי עלותן המתואמת, בכפוף לירידת ערך.
3. השקעות בעסקות המרה בין מטבעות שונים מוצגות לפי עלותן, בתוספת יתרת פרמיה או ניכיון מופחתת, אם ישנה, למעט עסקות המסולקות נטו, המוצגות לפי שוויין ההוגן.
4. פריטים כספיים מוצגים במאזן בערכים נומינליים לתאריך המאזן.
5. פריטים לא-כספיים (רכוש קבוע והשקעות המוצגות לפי העלות), מוצגים בסכומים מדווחים ואינם מייצגים בהכרח את שווי המימוש או את השווי הכלכלי העדכני.

ב. דוח רווח והפסד:

1. הכנסות והוצאות הנובעות מפריטים לא-כספיים (כגון פחת, הוצאות והכנסות מראש) או מהפרשות הכלולות במאזן, נגזרות מהתנועה שבין הסכום המדווח ביתרת הפתיחה לבין הסכום המדווח ביתרת הסגירה.
2. שאר רכיבי דוח הרווח והפסד (כגון הכנסות הריבית והוצאות הריבית), מוצגים בערכים נומינליים.

ג. דוח על השינויים בגירעון בהון:

נתוני הון הבנק והקרן השמורה מוצגים בדוחות הכספיים של הבנק בסכומים מדווחים. (ראו ביאור 18).

ב. פיקדונות לזמן קצר

פיקדונות שתקופתם המקורית לא עולה על שנה ממועד ההשקעה. הפיקדונות מוצגים בהתאם לתנאי הפקדתם.

ג. ניירות ערך סחירים

1. ניירות ערך סחירים במטבע חוץ

א. איגרות חוב, ניירות ערך מסחריים וניירות ערך מגובי משכנתאות (להלן - "ניירות ערך") - ניירות ערך אלה מוצגים במאזן לפי שוויים ההוגן לתאריך המאזן. השווי ההוגן של ניירות ערך שלהם יש מחיר מצוטט, מתבסס על מחירי שוק בשוק פעיל. ניירות ערך שלהם אין מחיר מצוטט, שוויים משוערך לפי נתונים המתקבלים ממקורות חיצוניים. ההפרש שבין העלות המקורית של ניירות הערך לבין העלות המתואמת, לגבי כל נייר ערך בנפרד, נזקף לדוח רווח והפסד. ההפרש שבין השווי ההוגן של ניירות הערך לבין העלות המתואמת והפרשי ההצמדה למדד המתפרסם בחו"ל, שנצברו על הקרן ושטרם מומשו, לגבי כל נייר ערך בנפרד, נזקף לחשבונות השיערוך במאזן. הכנסות הריבית, הפחתות הפרמיה או הניכיון והפרשי הצמדה ממומשים, מוצגים בסעיף "הכנסות ריבית מנכסים במטבע חוץ בחו"ל, נטו". רווחים או הפסדים ממימוש ניירות ערך נזקפים לדוח רווח והפסד ומוצגים בסעיף "הכנסות מניירות ערך סחירים וממכשירים פיננסיים נגזרים, נטו". יתרת ההפסד הלא-ממומש בסוף השנה, המחושבת לגבי כל נייר ערך בנפרד, נזקפת לדוח רווח והפסד ומוצגת בסעיף "הכנסות מניירות ערך סחירים וממכשירים פיננסיים נגזרים, נטו".

ב. מניות

המניות מוצגות במאזן לפי שוויין ההוגן לתאריך המאזן. ההפרש שבין השווי ההוגן של המניות לבין עלותן, המחושב על תיקי מניות עוקבי-אינדקס בניהול חיצוני ברמת התיק, נזקף לחשבונות השיערוך במאזן. רווחים או הפסדים ממימוש מניות והכנסות מדיבידנד נזקפים לדוח רווח והפסד ומוצגים בסעיף "הכנסות מניירות ערך סחירים וממכשירים פיננסיים נגזרים, נטו". יתרת ההפסד הלא-ממומש בסוף השנה, המחושבת על תיקי מניות עוקבי-אינדקס בניהול חיצוני ברמת התיק, נזקפת לדוח רווח והפסד ומוצגת בסעיף "הכנסות מניירות ערך סחירים וממכשירים פיננסיים נגזרים, נטו".

2. ניירות ערך סחירים במטבע מקומי

איגרות החוב הממשלתיות ואיגרות החוב התאגידיות במטבע מקומי מוצגות במאזן בהתאם לעלותן המתואמת, כפוף לירידת ערך, לגבי כל איגרת חוב בנפרד. ההפרש שבין עלותן המקורית של איגרות החוב לבין עלותן המתואמת, לגבי כל איגרת חוב בנפרד, נזקף לדוח רווח והפסד. צבירות ההצמדה על הקרן שטרם מומשה, לגבי כל איגרת חוב בנפרד, נזקפת לחשבונות השיערוך במאזן ותוכר בדוח רווח וההפסד רק בעת מימוש איגרות החוב בעת פדיון או מכירה. הכנסות הריבית, הפחתות הפרמיה או הניכיון וההכנסות מהצמדה ממומשת של איגרות החוב הממשלתיות, מוצגות בסעיף "הכנסות ריבית מהממשלה". הכנסות הריבית, הפחתות הפרמיה או הניכיון וההכנסות מהצמדה ממומשת של איגרות החוב התאגידיות, מוצגות בסעיף "הכנסות ריבית מתאגידים בנקאים ומהציבור".

הפסד מירידת ערך במידה שקיים, המחושב לגבי כל איגרת חוב בנפרד, נזקף לדוח רווח והפסד ומוצג בסעיף "הכנסות מניירות ערך סחירים וממכשירים פיננסיים נגזרים, נטו".

ד. מכשירים פיננסיים

הבנק משתמש במכשירים פיננסיים בפעילותו בתחום המוניטרי ובתחום מטבע החוץ, בישראל ומחוצה לה.

1. מכשירים פיננסיים בפעילות מחוץ לישראל:

א. עסקות מכר חוזר (Reverse Repurchase Agreements – R. Repo) ועסקות רכש חוזר (Repurchase Agreements – Repo) –

עסקות מכר חוזר (R. Repo) מורכבות מרכישת ניירות ערך בכפוף להסכם בדבר מכירתם בעתיד, מטופלות כחוב מובטח ומוצגות במאזן בסעיף "ניירות ערך שנרכשו במסגרת הסכמי מכר חוזר". ניירות ערך שנרכשו במסגרת זו לא מוצגים במאזן. עסקות רכש חוזר (Repo) מורכבות ממכירת ניירות ערך בכפוף להסכם בדבר רכישתם בעתיד, מטופלות כחוב מובטח ולכן ניירות הערך שנמכרו במסגרת זו לא נגרעים מנכסי הבנק. ההתחייבות לרכישת ניירות הערך כלולה במאזן בסעיף "ניירות ערך שנמכרו במסגרת הסכמי רכש חוזר".

תוצאות עסקות אלה, מוצגות בדוח הרווח והפסד בסעיף "הכנסות ריבית מנכסים במטבע חוץ בחו"ל, נטו".

ב. עסקות המרה בין מטבעות חוץ –

1. עסקות החלף (Currency Swaps), עסקות עתידיות המסולקות ברוטו (Forwards)

ועסקות המרה (Spots) – כלולות במאזן החל ממועד קשירתן, לפי סכום ההפרש שבין קבלת מטבע חוץ לבין מסירת מטבע חוץ בעתיד בתוספת יתרת הפרמיה שלא הופחתה, אם קיימת ומוצגות במאזן בסעיף "מכשירים פיננסיים נגזרים" כנכסים או כהתחייבויות בהתאם ליתרת העסקה. תוצאות העסקות מוצגות בדוח רווח והפסד בסעיף "הכנסות ריבית מנכסים במטבע חוץ בחו"ל, נטו". כנגד חלק מהעסקות האמורות, הבנק משלם או מקבל ביטחונות, אשר מוצגים בסעיף "נכסים אחרים" במטבע חוץ בחו"ל או בסעיף "התחייבויות אחרות" במטבע חוץ לחו"ל. הריבית המתקבלת או המשולמת בגין ביטחונות אלה, מוצגת בדוח הרווח והפסד בסעיף "הכנסות ריבית מנכסים במטבע חוץ בחו"ל, נטו" – מפיקדונות לזמן קצר.

2. עסקות עתידיות מסוג NDF (Non Deliverable Forwards), המסולקות נטו, מוצגות במאזן לפי שוויין ההוגן בסעיף "מכשירים פיננסיים נגזרים". ההתאמה לשווי ההוגן, נזקפת ל"חשבונות השיערוך" במאזן.

יתרת ההפסד הלא-ממומש בסוף השנה, המחושבת לגבי כל עסקה בנפרד, נזקפת לדוח רווח והפסד ומוצגת בסעיף "הכנסות מניירות ערך סחירים וממכשירים פיננסיים נגזרים, נטו".

תוצאות העסקות מוצגות בדוח רווח והפסד בסעיף "הכנסות מניירות ערך סחירים וממכשירים פיננסיים נגזרים, נטו".

שוויין ההוגן של עסקות ההמרה בין מטבעות חוץ לתאריך המאזן, מוצג בביאור 19 – "מכשירים פיננסיים והתחייבויות תלויות".

ג. עסקות עתידיות (Futures) – שוויים ההוגן של החוזים העתידיים לתאריך המאזן, מוצג בביאור 19 – "מכשירים פיננסיים והתחייבויות תלויות". השינוי בשער החוזים נרשם בדוח רווח והפסד בסעיף "הכנסות מניירות ערך סחירים וממכשירים פיננסיים נגזרים, נטו". ביטחונות המופקדים כנגד העסקות, מוצגים בסעיף "נכסים אחרים" במטבע חוץ בחו"ל.

הריבית המתקבלת או המשולמת בגין ביטחונות אלה מוצגת בדוח הרווח והפסד בסעיף "הכנסות ריבית מנכסים במטבע חוץ בחו"ל, נטו" – מחשבונית עובר ושב.

2. מכשירים פיננסיים בפעילות בישראל:

א. עסקות המרה שקל/דולר - עסקות עתידיות המסולקות ברוטו (Forwards), עסקות המרה (Spots) ועסקות החלף (Currency Swaps) - כלולות במאזן החל ממועד קשירתן, לפי סכום ההפרש שבין קבלת דולרים בעתיד, בניכוי מסירת שקלים בעתיד, בתוספת יתרת הפרמיה או הניכיון שלא הופחתה, אם קיימת. העסקות מוצגות בנטו במאזן בסעיף "נכסים אחרים" או "התחייבויות אחרות" במטבע מקומי. תוצאות העסקות מוצגות בדוח הרווח והפסד בסעיף "הכנסות ריבית מתאגידים בנקאים ומהציבור".

ב. עסקות מכר חוזר – רכישת איגרות חוב ממשלתיות, איגרות חוב תאגידיות או מילווה קצר מועד (מק"ם) בכפוף להסכם בדבר מכירתן בעתיד. עסקות אלה מטופלות כחוב מובטח ומוצגות במאזן במסגרת נכסים במטבע מקומי בסעיף "ניירות ערך שנרכשו במסגרת הסכמי מכר חוזר". איגרות החוב או המילווה שנרכשו במסגרת זו לא מוצגות במאזן.

הריבית המתקבלת בגין עסקות אלה מוצגת בדוח הרווח והפסד בסעיף "הכנסות ריבית מתאגידים בנקאים ומהציבור".

ה. מוסדות כספיים בין-לאומיים

1. קרן המטבע הבין-לאומית (International Monetary Fund - IMF) – היתרות בקרן המטבע הבין-לאומית (להלן: "הקרן"), מנוהלות ב-SDR ומוצגות בשקלים חדשים לפי השערים היציגים שפרסם בנק ישראל לתאריך המאזן. הכנסות הריבית בגין, מוצגות בדוח הרווח והפסד בסעיף "הכנסות ריבית מנכסים במטבע חוץ בחו"ל, נטו". ההתחייבות לקרן בגין זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו, מוצגת בסעיף "קרן המטבע הבין-לאומית ואחרות". הוצאות הריבית בגין, מוצגות בדוח הרווח והפסד בסעיף "הוצאות ריבית אחרות".

2. הבנק להסדרי סליקה בין-לאומיים (Bank for International Settlements – BIS) – ההשתתפות של בנק ישראל בבנק להסדרי סליקה בין-לאומיים, מוצגת בסעיף "נכסים אחרים" במטבע מקומי לפי העלות במטבע ההשתתפות, מתורגמת לשער החליפין במועד העסקה, בהתאמות הנדרשות לדיווח בערכים מדווחים. הכנסות דיבידנד המתקבלות מה-BIS, מוצגות בדוח הרווח והפסד בסעיף "הוצאות שונות, נטו".

ו. הלוואות לתאגידים בנקאים

ההלוואות לתאגידים בנקאים, בתוספת הריבית שנצברה, מוצגות במאזן במסגרת נכסים במטבע מקומי. כנגד ההלוואות מקבל בנק ישראל ביטחונות מהתאגידים הבנקאים. הכנסות הריבית המתקבלות כנגד ההלוואות, מוצגות בדוח הרווח והפסד בסעיף "הכנסות ריבית מתאגידים בנקאים ומהציבור".

ז. רכוש קבוע ונכסים בלתי מוחשיים

1. פריטי הרכוש הקבוע והנכסים הבלתי מוחשיים מוצגים לפי העלות, בתוספת עלויות רכישה ישירות ובניכוי הפחת שנצבר והפסדים מירידת ערך.
2. שיפורים ושכלולים נזקפים לעלות הנכסים ומופחתים לאורך כל תקופת חייהם השימושיים ואילו הוצאות אחזקה ותיקונים, נזקפות לדוח רווח והפסד עם התהוותן.
3. הפחת מחושב לפי שיטת הקו הישר, על בסיס משך השימוש המשוער בנכסים:

- מבנים – 50 עד 67 שנים;
- ציוד וריהוט – 10 שנים;
- כלי רכב – 6.5 שנים;
- מערכת נתוני אשראי – 4 שנים;
- מחשבים – 4 שנים;
- תוכנות – 4 שנים.

ח. שטרי כסף ומעות במחזור

שטרי כסף ומעות במחזור שהנפיק הבנק מבטאים את התחייבותו כלפי המחזיקים בהם. ההתחייבות מוצגת במאזן הבנק לפי הערך הנקוב. הוצאות על הדפסת כסף וטביעת מעות מוצגות בדוח רווח והפסד.

ט. מק"ם (מילווה קצר מועד)

חוק מילווה קצר מועד התשמ"ד – 1984 מסמיך את הממשלה להנפיק איגרות חוב שיימכרו לבנק ישראל בלבד. הבנק ימכור אותן לציבור ויקנה אותן ממנו חזרה לצורך מילוי תפקידיו. הממשלה חייבת להפקיד בבנק ישראל את מלוא התמורה מאיגרות החוב ואינה רשאית להשתמש בתמורה זו, אלא לשם פירעון המק"ם על פי החוק האמור או לשם תשלום התשואה עליו. רכישת איגרות החוב מהממשלה על ידי בנק ישראל והפקדת התמורה בגין רכישה זו בבנק ישראל, לא משתקפות במאזן הבנק. יתרת המק"ם במאזן משקפת את המק"ם שנמכר מהממשלה לבנק ישראל ונמכר על ידי בנק ישראל לציבור ומבטאת את מחיר הפדיון של המק"ם שבידי הציבור, בניכוי יתרת הניכיון שטרם הופחתה.

סכום הניכיון הוא ההפרש שבין מחיר הפדיון של המק"ם לבין התמורה ממכירתו לציבור והוא מופחת על פני התקופה החל ממועד הנפקת המק"ם ועד למועד פדיונו, תקופה שאינה עולה על שנה.

הוצאות הפחתת הניכיון בגין יתרת המק"ם שבידי הציבור, מוצגות בדוח הרווח והפסד בסעיף "הוצאות ריבית לתאגידים בנקאים ולציבור".

י. התחייבויות בגין הטבות לעובדים ולגמלאים

בגין כל ההתחייבויות הקשורות ליחסי עובד-מעביד, יש עתודות מתאימות על פי דין, הסכם, נוהג וציפיות ההנהלה.

ההתחייבות בגין הטבות לעובדים ולגמלאים (למעט התחייבויות לזמן קצר), נמדדות לפי שיטת "יחידת זכאות חזויה" ומחושבת על ידי אקטואר מומחה בשיטת ההערכה של ההטבות הנצברות ובהתחשב בהסתברויות על בסיס ניסיון העבר. שיעור ההיוון של העתודות מבוסס על עקום הריבית של איגרות חוב ממשלתיות בישראל. שיעור עליית השכר בעתיד, מוערך על ידי ההנהלה על בסיס ניסיון העבר, שיעורי תמותה ולוחות דמוגרפים אחרים שפרסמה רשות שוק ההון, ביטוח וחיסכון במשרד האוצר, לקרנות הפנסיה.

עלות השירות ועלות הריבית בגין ההתחייבות, מיוחסות להוצאות בגין הטבות לעובדים ולגמלאים. שינויים בערך של ההתחייבות הנובעים מן הפער בין הניסיון בפועל לבין זה המשוער או משינוי בהנחה אקטוארית, הם רווחים או הפסדים אקטואריים לא-ממומשים, שנזקפים לחשבונות השיערוך כ"רווחים או הפסדים אקטואריים בגין הטבות לעובדים לאחר סיום העסקה ולגמלאים". זאת, למעט מקרה של הטבות שצפוי שתנוצלנה במהלך תקופת ההעסקה; השינויים האקטואריים בגין נזקפים לדוח רווח והפסד. התחייבויות בגין הטבות לעובדים ולגמלאים, מוצגות בסעיף "התחייבויות אחרות" במטבע מקומי.

יא. חשבונות שיערוך

להלן סוגי חשבונות השיערוך:

1. חשבונות שיערוך הכוללים רווחים לא-ממומשים מהפרשי שערים על היתרות הנקובות במטבע חוץ, שיערוך של ניירות ערך סחירים במטבע חוץ לשוויים ההוגן, רווחים לא-ממומשים מהתאמת עסקות של מכשירים פיננסיים נגזרים מסוג NDF המסולקות נטו לשוויים ההוגן ורווחים לא-ממומשים בגין הצמדה למדד של ניירות ערך סחירים במטבע חוץ ובמטבע מקומי.
חשבונות שיערוך אלה מנוהלים בנפרד לכל פריט (מטבע, נייר ערך, עסקה, תיק) ומועברים בעת מימוש אותו פריט או חלק ממנו לדוח רווח והפסד. אין קיזוז בין סוגי פריטים שונים. חשבונות השיערוך בגין תיקים עוקבי-אינדקס בניהול חיצוני, מנוהלים ברמת התיק.
יתרת ההפסד בחשבונות השיערוך לגבי כל פריט (מטבע, נייר ערך, עסקה, תיק), הנובעת מהפרשי מחירים, מהפרשי שערים ביתרות הנקובות במטבע חוץ ומהפרשי הצמדה למדד, מועברת בסוף השנה לדוח רווח והפסד. (ראו גם סעיף י"ב להלן).
2. חשבון שיערוך כולל רווחים או הפסדים אקטואריים בגין הטבות לעובדים לאחר סיום ההעסקה ולגמלאים. אם נצברו הפסדים אקטואריים לסוף השנה, יתרת החשבון תהיה שלילית.

יב. הכרה בהכנסה

הכנסות והוצאות נזקפות לדוח רווח והפסד על בסיס צבירה. רווחים או הפסדים ממומשים הנובעים מיתרות הנקובות במטבע חוץ ומניירות ערך סחירים במטבע חוץ ובמטבע מקומי, מועברים לדוח הרווח והפסד. רווחים או הפסדים אלה מחושבים על בסיס העלות הממוצעת של היתרות באותו הנכס. רווחים או הפסדים ממומשים הנובעים ממכשירים פיננסים נגזרים המסולקים נטו, מועברים לדוח הרווח והפסד.

רווחים לא-ממומשים, לא מועברים לדוח רווח והפסד, אלא נזקפים במאזן לסעיף "חשבונות שיערוך".

הפסדים לא-ממומשים, מועברים לדוח הרווח והפסד, לאחר קיזוז רווחים שלא מומשו באותו הנכס. הפסדים אלה נובעים מהפער שבין העלות הממוצעת של הנכס לבין השווי ההוגן שלו. הפסדים לא-ממומשים מניירות ערך סחירים במטבע חוץ או במטבע חוץ מסוים וממכשירים פיננסים נגזרים, המסולקים נטו, לא מקוזזים כנגד רווח לא-ממומש מניירות ערך או ממטבעות חוץ אחרים או ממכשירים פיננסים נגזרים אחרים, המסולקים נטו. הפסדים שהוכרו בדוח רווח והפסד לא יקוזזו כנגד רווחים לא-ממומשים שייצברו בעתיד.

יג. מטבע הצגה

הדוחות הכספיים מוצגים בשקלים חדשים ומעוגלים למיליון הקרוב, למעט אם צוין אחרת. הנכסים וההתחייבויות הנקובים במטבע חוץ, או הצמודים למטבע חוץ, מוצגים בשקלים חדשים לפי שערי החליפין היציגים שפרסם בנק ישראל לתאריך המאזן. ההכנסות וההוצאות במטבע חוץ כלולות בדוח רווח והפסד לפי שערי החליפין היציגים ששררו ביום הערך של ביצוע כל פעולה. הפרשי שערים מהתאמת הנכסים וההתחייבויות עקב שינויים בשערי החליפין, כוללים הפרשי שערים ממומשים ולא-ממומשים.

רווחים או הפסדים מהפרשי שערים ממומשים, נזקפים לדוח רווח והפסד. הפרשי שערים לא-ממומשים, נזקפים לחשבונות השיערוך במאזן, לגבי כל מטבע חוץ בנפרד. יתרת הפסד בחשבונות השיערוך לסוף השנה, מועברת לדוח הרווח והפסד ולא תקוזז בעתיד מהרווחים הלא-ממומשים. הפסדים לא-ממומשים במטבע אחד, לא מקוזזים כנגד רווחים לא-ממומשים במטבע אחר.

להלן נתונים על שערי החליפין של השקל מול מספר מטבעות עיקריים:

שיעור השינוי		ליום 31 בדצמבר			
2019	2020	2018	2019	2020	
אחוזים		שקלים חדשים			
(7.8)	(7.0)	3.748	3.456	3.215	דולר ארצות הברית
(9.6)	1.7	4.292	3.878	3.944	אירו
(4.9)	(3.7)	4.793	4.560	4.392	לירה שטרלינג
(8.7)	(3.1)	5.245	4.789	4.641	זכויות משיכה מיוחדות ¹ (SDR)

¹שער ה-SDR מפורסם על ידי קרן המטבע הבין-לאומית ונקבע לפי סל משוקלל של חמישה מטבעות – דולר ארצות הברית, אירו, ין יפני, לירה שטרלינג ויואן סיני.

י. הצמדה

נכסים והתחייבויות במטבע מקומי הצמודים למדד, מוצגים לפי תנאי ההצמדה שנקבעו לגבי כל יתרה. להלן נתונים על מדד המחירים לצרכן בישראל (על בסיס ממוצע 2016):

שנה		שיעור השינוי			
2020	2019	2018	2020	2019	2018
נקודות		אחוזים			
101.2	101.8	101.5	(0.6)	0.3	
101.1	101.8	101.2	(0.7)	0.6	

לחודש נובמבר

לחודש דצמבר

ט. שיעורי ריבית

חלק מהריביות הנגבות או המשולמות על ידי בנק ישראל, מבוססות על ריבית בנק ישראל או על הריבית הבסיסית (prime).
להלן נתונים על שיעורי הריביות:

ליום 31 בדצמבר				
2020	2019	2018	אחוזים	
0.10	0.25	0.25		
1.60	1.75	1.75		

ריבית בנק ישראל

ריבית בסיסית (Prime)

טז. ירידת ערך נכסים

הבנק מיישם את תקן חשבונאות מס' 15 (מתקון) בדבר ירידת ערך של נכסים (להלן: התקן). התקן קובע נהלים שעל הבנק ליישם, כדי להבטיח שנכסיו במאזן (שעליהם חל התקן), לא יוצגו בסכום העולה על הסכום בר-ההשבה שלהם, שהוא הגבוה מבין השווי ההוגן, בניכוי עלויות המכירה, לבין שווי השימוש (הערך הנוכחי של אומדן תזרימי המזומנים העתידיים הצפויים לנבוע מהשימוש בנכס וממימושו).

התקן החל על נכסים לא-כספיים קובע את כללי ההצגה והגילוי לגבי נכסים שערכם ירד. כשערכו של נכס במאזן עולה על סכום בר-ההשבה שלו, הבנק מכיר בהפסד מירידת הערך, בגובה הפער שבין ערכו של הנכס בספרים לבין סכום בר-ההשבה שלו. הפסד שהוכר, כאמור, יבוטל רק אם חלו שינויים באומדנים ששימשו לקביעת סכום בר-ההשבה של הנכס, החל מהמועד שבו הוכר ההפסד האחרון מירידת הערך.

יז. השימוש באומדנים

בעת עריכת הדוחות הכספיים באומדנים נדרשת הנהלת הבנק להסתייע, הערכות והפעלת שיקול דעת לגבי עסקות או נושאים, שהשפעתם הסופית על הדוחות הכספיים לא ניתנת לקביעה מדויקת. על אף שהאומדנים או ההערכות מבוססים על מיטב שיקול הדעת של ההנהלה, ההשפעה הסופית של עסקות או נושאים, כאמור, עלולה להיות שונה מזו של האומדנים או של ההערכות המוקדמות לגביהם.

יח. שינוי מדיניות סיווג נכסים פיננסיים

הנהלת הבנק החליטה לשנות את בסיס המדידה של ניירות ערך סחירים במטבע מקומי, ממדידה של שווי הוגן למדידה של עלות מתואמת, מכיוון שמדידה לפי עלות מתואמת, מהימנה ורלוונטית יותר לפעילות של הבנק.

התאמת מספרי ההשוואה ליום 31 בדצמבר 2019 לא מהותית ומבוטאת בהקטנת יתרת ניירות ערך סחירים במטבע מקומי מול יתרת חשבונות השיערוך בסך של כ-308 מיליון שקלים חדשים.

יט. קיזוז נכסים פיננסיים והתחייבויות פיננסיות

נכסים פיננסיים והתחייבויות פיננסיות מוצגים במאזן בסכום נטו, רק כשיש לבנק זכות חוקית לקיזוז הניתנת לאכיפה וכן כשיש כוונה לפרוע את הנכס ואת ההתחייבות על בסיס נטו או לממש את הנכס ולפרוע את ההתחייבות בו-זמנית.

כ. דוח על תזרימי מזומנים

דוחות כספיים אלה לא כוללים דוח על תזרימי מזומנים, מאחר שאינם מוסיפים מידע משמעותי מעבר למופיע בדוחות הכספיים; זאת, גם בהתאם למקובל בחלק מהבנקים המרכזיים בעולם.

כא. מיסים

על פי חוק בנק ישראל התש"ע-2010 לעניין תשלום מיסים, ארנונות, אגרות ותשלומי חובה אחרים, דין הבנק כדין המדינה. אשר למיסוי השקעותיו של הבנק בעולם – הבנק פטור ממס בגין ניירות ערך זרים על מרבית השקעותיו. הוצאות המס שבגין מחויב הבנק בגין השקעותיו בעולם, מוצגות בדוח הרווח והפסד בסעיף "הוצאות אחרות, נטו".

ביאור 3 | ניירות ערך סחירים במטבע חוץ

הרכב יתרת ניירות ערך סחירים לפי סוג ההשקעה:

ליום 31 בדצמבר			
2019	2020		
מיליוני שקלים חדשים			
		איגרות חוב	
216,280	276,001	ממשלתיות, רב לאומיות ומהמגזר הציבורי	
32,093	31,458	תאגידיות	
248,373	307,459	סך כל איגרות החוב	
3,104	30,515	ניירות ערך מסחריים	
-	9,725	ניירות ערך מגובי משכנתאות	
(* 67,112)	73,226	מניות	
(* 318,589)	420,925	סך הכל	

(*) סווג מחדש

ביאור 4 | נכסים אחרים והתחייבויות אחרות במטבע חוץ

סעיף זה כולל בעיקר את הביטחונות הנדרשים להעמדה, על ידי הבנק או לטובת הבנק, מול גופים פיננסיים שונים, בהתאם לחשיפת הבנק למכשירים פיננסיים נגזרים וכן מזומן מיועד המשמש כבטוחה לפעילות בחוזים עתידיים ונגזרים. המזומן המיועד מוצג בהתאם לתנאי הפקדתו.

ביאור 5 | קרן המטבע הבין-לאומית

ליום 31 בדצמבר		ליום 31 בדצמבר		
2019	2020	2019	2020	
מיליוני SDR		מיליוני שקלים חדשים		
1,921	1,921	9,200	8,914	המכסה בקרן המטבע הבין-לאומית
(1,585)	(1,407)	(7,590)	(6,529)	בניכוי ההתחייבות בגין המכסה
336	514	1,610	2,385	Reserve Tranche
20	16	96	76	הלוואות NAB
914	893	4,378	4,145	זכויות משיכה מיוחדות (SDRs)
1,270	1,423	6,084	6,606	סך כל היתרה בקרן המטבע הבין-לאומית¹

¹היתרות נשאות ריבית בהתאם לתנאי הקרן.

א. השתתפות מדינת ישראל בקרן המטבע הבין-לאומית

לכל מדינה החברה בקרן המטבע הבין-לאומית, יש מכסה (Quota) להשתתפות בהון הקרן, הנקובה במטבע SDR. חלק מהמכסה המשולם במזומן (Reserve Tranche), מועבר לקרן במטבע חוץ וניתן למשיכה על ידי המדינה וחלקה האחר מופקד בבנק המרכזי של המדינה בפקדונות ובשטרות צמודים ל-SDR.

מדינת ישראל משולבת בתכנית העסקות הפיננסיות של הקרן (Financial Transaction Plan). במסגרת התכנית נקבע מנגנון שבאמצעותו מדינה החברה בקרן, יכולה להחליף עמה SDR או מטבע זר, תמורת המטבע המקומי שלה ומדינה אחרת מתבקשת לבצע החלפה נגדית. ביצוע פעולות במסגרת תכנית זו משנה את הרכב המכסה שבין חלקה המשולם במזומן (Reserve Tranche) לבין חלקה האחר, הכולל פיקדונות ושטרות המופקדים בבנק המרכזי (התחייבות בגין המכסה).

ב. הלוואות NAB

מדינת ישראל משולבת בהסדר של קרן המטבע בשם (New Arrangements Borrow NAB to). לפי הסדר זה, מדינות וביניהן ישראל, מעמידות לקרן קו אשראי ובמסגרתו ניתנות הלוואות שמועד פירעוןן הוא כעבור עשר שנים. בהתאם להסדר, יש אפשרות שההלוואות יוחזרו למדינות במועד מוקדם יותר, לפי בקשתן – במקרה שהן תזדקקנה לכספים אלה. ביום 1 בינואר 2021 נכנס לתוקף הסדר NAB מחודש, לפיו מסגרת קו האשראי של המדינות המשתתפות בתוכנית זו הוכפלה בהסכמתן. תקרת קו האשראי שבנק ישראל מעמיד לשימוש הקרן ליום 31 בדצמבר, 2020 עומדת על 340 מיליון SDR – 1,578 מיליון שקלים חדשים (תקרת קו האשראי ליום 31 בדצמבר 2019 עמדה על 340 מיליון SDR – 1,628 מיליון שקלים חדשים).

ג. זכויות משיכה מיוחדות (SDRs)

היתרה כוללת זכויות משיכה מיוחדות שקרן המטבע הבין-לאומית הקצתה למדינת ישראל. לבנק ישראל יש כנגד הקצאות אלה התחייבות ללא מועד פירעון כלפי הקרן וזו מוצגת בסעיף "קרן המטבע הבין-לאומית ואחרות". הקרן הקצתה למדינת ישראל זכויות משיכה מיוחדות בסך של כ-884 מיליון SDR. ראו ביאור 14. המדינה לא חייבת להחזיק את כל זכויות המשיכה המיוחדות שהוקצו לה. ישראל משולבת בתכנית נוספת של קרן המטבע, "הסכם התנדבותי לקנייה ולמכירה של זכויות משיכה מיוחדות" (Voluntary arrangement for the purchase and sale of SDRs). במסגרת תכנית זו מתבקשת מדינת ישראל לפי הנחיות הקרן, לקנות או למכור SDR ממדינות החברות בקרן. פעולות אלה נרשמות ביתרת "זכויות משיכה מיוחדות (SDRs)". על פי "ההסכם ההתנדבותי לקנייה ולמכירה של זכויות משיכה מיוחדות" יהיו החזקות ה-SDR של ישראל בטווח שבין 50 אחוזים מסך ה-SDR שהקרן הקצתה לישראל לבין לכל היותר 145 אחוזים מההקצאה. הקרן התחייבה להתייעץ עם הבנק לפני כל בקשה לקנייה או למכירה של SDR במסגרת תכנית זו.

ביאור 6 | אשראי לממשלה

הסעיף כולל אשראי שניתן לממשלת ישראל לצורך השקעה משותפת עם ממשלת ארצות הברית בקרנות דו-לאומיות למחקר, לפיתוח תעשייתי ולמדע. כספי הקרנות הופקדו על ידי הקרנות כפיקדונות בבנק ישראל ומוצגים במאזן במסגרת ההתחייבויות האחרות במטבע חוץ בסעיף "קרן המטבע הבין-לאומית ואחרות". האשראי ופיקדונות הקרן נושאים ריבית קבועה בשיעור של 4% עד 4.125% צמודה למדד או ריבית על בסיס הליבור.

ביאור 7 | הלוואות לתאגידים בנקאים

הסעיף כולל הלוואות אשר ניתנו לתאגידים בנקאים במטרה להגדיל את היצע האשראי הבנקאי לעסקים קטנים וזעירים, כדי לסייע להם לצלוח את משבר הקורונה. ההלוואות ניתנות לטווח ארוך ונושאות ריבית בשיעורים של 0.1% ומינוס 0.1% לשנה המשולמת בסוף התקופה, בהתאם להחלטות הוועדה המוניתרית כפי שפורסמו.

ביאור 8 | ניירות ערך סחירים במטבע מקומי

ליום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
(* 1,677)	46,995	איגרות חוב ממשלתיות
-	3,354	איגרות חוב תאגידיות
(* 1,677)	50,349	סך הכל

הסעיף כולל איגרות חוב ממשלתיות ותאגידיות סחירות במטבע מקומי, הצמודות למדד המחירים לצרכן הידוע בתאריך המאזן ואיגרות חוב ממשלתיות ותאגידיות שאינן צמודות.
(* ראו ביאור 2 י"ח.

ביאור 9 | רכוש קבוע ונכסים בלתי מוחשיים

סך הכול	ציוד וריהוט, כלי רכב, מחשבים, ותוכנות	מערכת נתוני אשראי ²	קרקע ומבנים ¹	
מיליוני שקלים חדשים				
עלות:				
1,329	549	227	553	יתרה ליום 1 בינואר 2020
95	41	7	47	תוספות
(17)	(16)	(1)	-	גרועות
1,407	574	233	600	יתרה ליום 31 בדצמבר 2020
פחת שנצבר:				
496	368	35	93	יתרה ליום 1 בינואר 2020
103	39	57	7	תוספות
(15)	(15)	-	-	גרועות
584	392	92	100	יתרה ליום 31 בדצמבר 2020
823	182	141	500	יתרה מופחתת ליום 31 בדצמבר 2020
833	181	192	460	יתרה מופחתת ליום 31 בדצמבר 2019

¹ העלות של הקרקע בקריה בירושלים והעלות המופחתת של המבנים שעליה ליום 31 בדצמבר 2020 הן בסך 479 מיליון שקלים חדשים (ליום 31 בדצמבר 2019 כ-436 מיליון שקלים חדשים), הבנק אינו רשום כחוכר במגרשי הבנק. החכירה פקעה ב-30 ביוני 2016 ומאז פועל הבנק מול רשות מקרקעי ישראל לשם חידוש החכירה. הבנק עשוי להידרש לשלם דמי חכירה בעת חידוש החכירה.

² הבנק החל בהפעלת "מערכת נתוני אשראי" בשנת 2019. מערכת זו הוקמה מתוקף חוק נתוני אשראי, התשע"ו-2016, כחלק מהצעדים לקידום התחרות בשוק האשראי בישראל.

ביאור 10 | נכסים אחרים במטבע מקומי

ליום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
282	282	השקעה במניות ה-BIS
76	79	הלוואות לעובדים
9	3	חייבים שונים
367	364	סך כל הנכסים האחרים

ביאור 11 | שטרי כסף ומעות במחזור

ליום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
1,035	1,050	עשרים שקלים חדשים
3,077	3,527	חמישים שקלים חדשים
15,944	18,106	מאה שקלים חדשים
64,561	80,444	מאתיים שקלים חדשים
2,553	2,670	מעות במחזור
6	6	מטבעות זיכרון
2	2	אחר ¹
87,178	105,805	סך כל שטרי הכסף והמעות במחזור

¹ פריטי מטבע מיוחדים הנמצאים במחזור.

ביאור 12 | פיקדונות הממשלה

פיקדונות הממשלה מורכבים מיתרות במטבע מקומי ויתרות במטבע חוץ. יתרות הממשלה בבנק ישראל ניתנות לקיזוז ביניהן, למעט מספר יתרות חריגות.

ליום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
6,078	6,139	פיקדונות במטבע חוץ ¹
16	30	פיקדונות שוטפים
		פיקדון אחר
6,094	6,169	סך כל הפיקדונות במטבע חוץ
12,090	41,456	פיקדונות במטבע מקומי² - שוטפים
18,184	47,625	סך כל פיקדונות הממשלה

¹ פיקדונות הממשלה במטבע חוץ

הפיקדונות השוטפים משמשים למימון הפעילות התקציבית. על חלק מפיקדונות הממשלה במטבע חוץ משולמת ריבית בגובה שיעור הריבית על שטרי אוצר אמריקאים, שמועד פדיונם הממוצע הוא כעבור 6 חודשים. שיעור הריבית הממוצע עמד בשנת 2020 על 0.41% (בשנת 2019 - 2.09%).

² פיקדונות הממשלה במטבע מקומי

הפיקדונות השוטפים והיתרות המשמשות להשאלת איגרות חוב מיועדים למימון הפעילות התקציבית. על הפיקדונות השוטפים במטבע מקומי ניגבת מהממשלה (ביתרת חובה) או משולמת לממשלה (ביתרת זכות), ריבית בשיעור החל מריבית בנק ישראל בתוספת 1.5% ועד לריבית בנק ישראל לפי מדרגות סכומים. שיעור הריבית הבסיסית עמד בסוף שנת 2020 על 1.60% (בשנת 2019 - 1.75%). על יתרות הממשלה המשמשות להשאלת איגרות חוב ועל יתרות ממשלה נוספות, משולמת ריבית שונה.

ביאור 13 | פיקדונות התאגידים הבנקאים

פיקדונות התאגידים הבנקאים מורכבים מיתרות במטבע מקומי ויתרות במטבע חוץ.

ליום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
485	1,518	פיקדונות במטבע חוץ ¹ - פמ"ח
		פיקדונות במטבע מקומי ²
194,011	365,002	פיקדונות לזמן קצוב
45,202	53,499	פיקדונות עובר ושב
239,213	418,501	סך כל הפיקדונות במטבע מקומי
239,698	420,019	סך כל פיקדונות התאגידים הבנקאים

1 פיקדונות במטבע חוץ

פיקדונות עובר ושב של התאגידים הבנקאים במטבע חוץ משמשים נכס נזיל כנגד פיקדונות של תושבי חוץ במטבע חוץ ובהתאם לחובת הנזילות החלה עליהם.

2 פיקדונות במטבע מקומי

א. בנק ישראל מקבל מהתאגידים הבנקאים פיקדונות לזמן קצוב בשקלים. הפיקדונות מתקבלים במכרז לתקופות של יום, שבוע וחודש. פיקדונות אלה לא משמשים נכס נזיל כנגד חובת הנזילות של התאגידים הבנקאים. נוסף על כך מתקבלים פיקדונות במסגרת חלון הפיקדונות שעומד לרשות התאגידים הבנקאים, בריבית של 0.1% מתחת לריבית בנק ישראל. שיעור הריבית הממוצע על הפיקדונות לזמן קצוב ליום 31 בדצמבר 2020 - 0.10% (ליום 31 בדצמבר 2019 - 0.25%). שיעור הריבית הממוצע על הפיקדונות לזמן קצוב במכרז, עמד בשנת 2020 על 0.13% (בשנת 2019 - 0.25%). שיעור הריבית על הפיקדונות בחלון הפיקדונות ליום 31 בדצמבר 2020, עמד על 0% (ליום 31 בדצמבר 2019 - 0.15%). ב. פיקדונות עובר ושב של התאגידים הבנקאים במטבע מקומי, משמשים נכס נזיל כנגד פיקדונות במטבע ישראלי ופיקדונות של תושבי ישראל במטבע חוץ.

ביאור 14 | קרן המטבע הבין-לאומית ואחרות

ליום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
4,236	4,100	זכויות משיכה מיוחדות שהוקצו ¹
116	108	אחרות ²
4,352	4,208	סך כל קרן המטבע הבין-לאומית ואחרות

¹ "זכויות משיכה מיוחדות" (SDRs – Special Drawing Rights), הן כספים שמדינות החברות בקרן המטבע הבין-לאומית התחייבו לקנות מהקרן. להתחייבות זו לא נקבע מועד פירעון והיא נושאת ריבית בהתאם לתנאי הקרן. קרן המטבע מקצה למדינות החברות בה זכויות משיכה מיוחדות באופן יחסי לגודל מכסתן - (ראו ביאור 5).
למדינת ישראל הוקצו עד ליום 31 בדצמבר 2020 כ-884 מיליון SDR.
² הסעיף כולל בעיקר התחייבויות לקרנות דו-לאומיות - (ראו ביאור 6).

ביאור 15 | מק"ם

ליום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
120,000	86,999	ערך הפדיון של המק"ם שנמכר לציבור
(349)	(73)	בניכוי הניכיון בעת המכירה לציבור
119,651	86,926	התמורה ממכירת המק"ם לציבור
219	49	בתוספת הפחתת הפרש הניכיון המתייחס לתקופה שעד לתאריך המאזן
119,870	86,975	סך כל יתרת המק"ם

ביאור 16 | התחייבויות אחרות

ליום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
6,916	6,929	התחייבויות בגין הטבות לעובדים ולגמלאים
67	73	התחייבויות לזכויות עובדים ואחרות
692	1,298	זכאים שונים ¹
7,675	8,300	סך כל ההתחייבויות האחרות

¹היתרה עיקרה חשבונות של גופים סטטוטוריים המנוהלים בבנק ישראל.

א. התחייבות בגין הטבות לעובדים ולגמלאים

ההתחייבות כוללת בעיקר התחייבויות אקטואריות בגין הטבות לעובדים ולגמלאים לאחר תום תקופת העסקתם. הטבות אלה כוללות תשלומי קצבאות עתידיות לעובדי הבנק שהחלו בעבודתם לפני ספטמבר 2002, מענקי פרישה וכן הטבות אחרות לאחר העסקה והכול על פי הסכם הגמלאות לעובדי הבנק, גמלאיו ושאריהם.

התחייבות הבנק לתשלום פנסיה ופיצויים לעובדי הבנק שהחלו בעבודתם לאחר ספטמבר 2002, מכוסה על ידי הפקדות שוטפות על שם העובדים בקופות מוכרות לפנסיה ופיצויים. הסכומים שהופקדו, כאמור, אינם בשליטתו ובניהולו של הבנק ולפיכך לא ניתן להם ולהתחייבויות שבגינם הם הופקדו ביטוי במאזן.

החישוב האקטוארי נערך בשיטת "יחידת זכאות חזויה", שכללה הערכה של ההטבות הנצברות בהתחשב בפרמטרים שונים כגון: שיעורי הפרישה המוקדמת, שיעורי הפנסיה לשארים ויתומים, רמות הוותק והדרגות של העובדים ושיעור עליית השכר בעתיד, לפי הערכת ההנהלה ועל בסיס ניסיון העבר.

החישוב האמור מבוסס על שיעורי התמורה ועל לוחות דמוגרפים אחרים שפרסמה רשות שוק ההון, ביטוח וחיסכון במשרד האוצר, לקרנות הפנסיה בחוזר פנסיה 6-3-2017 בדבר הכנת תחשיבים אקטואריים. החישוב נעשה בהנחת עליית שכר ריאלית שנתית לעובדים ליום 31 בדצמבר 2020, בהתאם לוותק העובד ובשיעור של בין 1.89% לבין 4.81% (שיעור זה ליום 31 בדצמבר 2019). שיעורי ההיוון של ההתחייבות מבוססים על עקום הריבית של איגרות

חוב ממשלתיות בישראל ונעים בין 0.94% לבין 1.56% (בין 0.59% לבין 1.69% ליום 31 בדצמבר 2019).

השינוי בהתחייבות מורכב, בין היתר, מגידול בסכום של כ-121 מיליון שקלים חדשים הנובע ברובו מירידת שיעור הריבית והפרשים בין ההנחות החזויות למצב בפועל ונזקף לחשבונות השיעור במאזן – "הפסדים אקטוארים בגין הטבות לעובדים לאחר סיום העסקה ולגמלאים" (ביאור 17).

שינוי בהתחייבות בגין הטבות לעובדים ולגמלאים בסכום של כ-207 מיליון שקלים חדשים נזקף לדוח רווח והפסד בסעיף "הוצאות הנהלה וכלליות" – שכר וזכויות עובדים, גמלאות פנסיה והטבות לעובדים ולגמלאים (ביאור 28).

ב. התחייבויות לזכויות עובדים ואחרות

הסעיף כולל התחייבויות בגין שכר ואחרות, שמרביתן צפויות להיות מסולקות במהלך שנת 2021.

ביאור 17 | חשבונות שיעור

חשבונות השיעור כוללים רווחים לא-ממומשים מהפרשי שערים על יתרות הנקובות במטבע חוץ, שיעור של ניירות ערך סחירים במטבע חוץ ושיעור של מכשירים פיננסיים נגזרים, המסולקים נטו לשוויים ההוגן, רווחים לא-ממומשים בגין הצמדה למדד של ניירות ערך סחירים במטבע חוץ ובמטבע מקומי וכן רווחים או הפסדים אקטוארים בגין הטבות לעובדים לאחר סיום העסקה ולגמלאים (ראו ביאורים ג', ד', י"א, י"ב).

ליום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
94	2,431	יתרות הנקובות במטבע חוץ
20,412	27,759	ניירות ערך סחירים במטבע חוץ ומכשירים פיננסיים נגזרים
(128)*	114	ניירות ערך סחירים במטבע מקומי ¹
(2,986)	(3,107)	הפסדים אקטוארים בגין הטבות לעובדים לאחר סיום העסקה ולגמלאים
(17,648)*	27,197	סך כל חשבונות השיעור

¹היתרה היא בגין רווחים לא-ממומשים בגין הצמדה למדד.

(*) ראו ביאור 2 י"ח.

ביאור 18 | הון הבנק וקרן שמורה

נתוני הון הבנק והקרן השמורה בערכים נומינליים היסטוריים לימים 31 בדצמבר 2020 ו-2019: הון הבנק – 60 מיליון שקלים חדשים; הקרן השמורה – 260 מיליון שקלים חדשים. הקרן השמורה שימשה בעבר להגדלת הון הבנק בהתאם לסעיף 6 לחוק בנק ישראל התשי"ד-1954. סעיף 76 לחוק בנק ישראל התש"ע-2010 קובע שבתום שלושה חודשים לאחר תום כל שנה, יעביר הבנק לממשלה רווחים בפועל בהתאם להוראות אלה:

1. אם ההון יעמוד על שיעור של 2.5 אחוזים או יותר מסך הנכסים, יועבר לממשלה סכום השווה לרווח הנקי, בניכוי יתרת העודפים, אם היא שלילית.
 2. אם ההון יעמוד על שיעור העולה על אחוז אחד מסך הנכסים, אך פחות מ-2.5 אחוזים מסך הנכסים, יועבר לממשלה סכום השווה ל-50 אחוזים מהרווח הנקי, בניכוי יתרת העודפים, אם היא שלילית.
 3. אם ההון יעמוד על שיעור של אחוז אחד או פחות מסך הנכסים, לא יועברו רווחים.
- הבנק רשאי לרשום קרנות הון הנובעות מכללים חשבונאיים, ובלבד שיתרת הרווח הנקי שלא הועברה לממשלה, כאמור לעיל, תצטרף ליתרת העודפים ולא תוכר כפריט הוני אחר, אלא אם כן הוסכם אחרת בין הנגיד לבין שר האוצר.
- בהתאם להוראות אלה, נכון ליום 31 בדצמבר 2020, לא נוצרה חבות להעברת כספים לממשלה.

ביאור 19 | מכשירים פיננסים והתחייבויות תלויות

ליום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
		א. מכשירים פיננסים
		עסקות המרה בין מטבעות חוץ
(301)	(3,574)	שווי הונג, נטו (Currency Swaps, Forwards, NDF)
123,519	151,466	קבלת מטבע חוץ בעתיד (Currency Swaps, Forwards, Spot)
123,651	155,170	מסירת מטבע חוץ בעתיד (Currency Swaps, Forwards, Spot)
		עסקות המרה שקל דולר
2,163	1,471	קבלת דולרים בעתיד (Forwards, Spot)
2,168	1,470	מסירת שקלים בעתיד (Forwards, Spot)
		עסקות עתידיות (Futures) על מדדי מניות - שווי הונג :
(2)	228	התחייבות לקנות
(28)	-	התחייבות למכור
		עסקות עתידיות (Futures) על ריבית - שווי הונג:
1	-	התחייבות לקנות
		עסקות עתידיות (Futures) על איגרות חוב - שווי הונג :
(95)	17	התחייבות לקנות
32	(4)	התחייבות למכור

ב. התחייבויות תלויות

1. בנק ישראל נדרש בעת ההשקעה ב-BIS לקבל על עצמו התחייבות נוספת כלפי המוסד לתשלום לפי דרישה מעבר לסכומי ההשקעות בפועל (Capital Callable), שאותן המוסד יוכל לממש רק בעת הצורך - אפשרות שסבירות התממשותה נמוכה. יתרת ההתחייבות האמורה ליום 31 בדצמבר 2020 עומדת על 56 מיליון שקלים חדשים (ליום 31 בדצמבר 2019 - 58 מיליון שקלים חדשים).

2. כנגד בנק ישראל תלויות מספר תביעות. לא נכללה כל הפרשה בספרי הבנק בגין תביעות אלה, משום שלפי הערכת הבנק, המתבססת על חוות הדעת של המחלקה המשפטית שלו, הסיכויים שהתביעות תתקבלנה נמוכים או שהסכומים לא מהותיים.

ביאור 20 | הכנסות ריבית מנכסים במטבע חוץ בחו"ל, נטו

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
79	(119)	מחשבוניות עובר ושב
(2)	33	מפיקדונות לזמן קצר
4,227	3,504	מניירות ערך סחירים
-	10	מניירות ערך שנרכשו במסגרת הסכמי מכר חוזר או נמכרו במסגרת הסכמי רכש חוזר
1,771	737	ממכשירים פיננסיים נגזרים
58	14	מקרה המטבע הבין-לאומית
6,133	4,179	סך הכול

ביאור 21 | הכנסות ריבית מתאגידים בנקאים ומהציבור

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
-	179	מעסקות המרה שקל / דולר
-	6	מהלוואות לתאגידים בנקאים ¹
-	2	מניירות ערך שנרכשו במסגרת הסכמי מכר חוזר
-	14	מאיגרות חוב תאגידיות ²
-	201	סך הכול

¹ראו ביאור 7.

²ראו ביאור 8.

ביאור 22 | הכנסות ריבית מהממשלה

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
78	76	מקרנות דו-לאומיות ¹
87	202	מאיגרות חוב ממשלתיות במטבע מקומי ²
165	278	סך הכול

¹ראו ביאור 6.

²ראו ביאור 8.

ביאור 23 | הוצאות ריבית לתאגידים בנקאים ולציבור

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
372	183	בגין מק"ם
441	350	בגין פיקדונות לזמן קצוב ¹
813	533	סך הכול

¹ראו ביאור 13.

ביאור 24 | הוצאות ריבית לממשלה

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
322	334	בגין יתרות במטבע מקומי
23	4	בגין יתרות במטבע חוץ
345	338	סך הכול

ראו ביאור 12.

ביאור 25 | הוצאות ריבית אחרות

הסעיף כולל בעיקר הוצאות ריבית בגין פיקדונות של הקרן הדו-לאומית למחקר ולפיתוח תעשייתיים ישראל-ארצות הברית, פיקדון של קרן המדע הדו-לאומית של ארצות הברית-ישראל ומוסדות כספיים בין-לאומיים. ראו ביאור 6.

ביאור 26 | הכנסות מניירות ערך סחירים וממכשירים פיננסיים נגזרים, נטו

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
4,087	7,407	ניירות ערך סחירים ¹
144	1,865	מכשירים פיננסיים נגזרים ²
4,231	9,272	סך הכול

¹הכנסות מדיבידנד, רווח והפסד הון ממכירת ניירות ערך וכן הפסד מירידת ערכם של ניירות ערך בסוף השנה.
²הכנסות והוצאות פיננסיות ממימוש מכשירים פיננסיים נגזרים וכן הפסד מירידת ערכם של עסקות המרה מסוג NDF, המסולקות נטו.

ביאור 27 | הוצאות שונות, נטו

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
(5)	(19)	במטבע מקומי
44	53	במטבע חוץ
39	34	סך הכול

הסעיף כולל בעיקר הוצאות (הכנסות) מעמלות הנובעות מהפעילות הפיננסית של בנק ישראל, ממוסדות כספיים בין-לאומיים ומהלוואות לעובדים.

ביאור 28 | הוצאות הנהלה וכלליות

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
386	395	שכר וזכויות עובדים
223	183	גמלאות פנסיה והטבות לעובדים ולגמלאים ¹
107	103	פחת והפחתות
160	158	כלליות
876	839	סך הכול

¹הוצאות התחייבות אקטוארית בגין הטבות לעובדים לאחר העסקה ולגמלאים והתחייבות לזמן ארוך.

ביאור 29 | הוצאות אחרות, נטו

לשנה שהסתיימה ביום 31 בדצמבר		
2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
40	46	הוצאות מיסים על השקעות בחו"ל
17	29	הכנסות מעמלות ¹
-	2	הוצאות שונות
23	19	סך הכול

¹הסעיף כולל בעיקר הכנסות מעמלות ממערכת נתוני אשראי ומערכת זה"ב.

דברי הסבר לדוחות הכספיים לשנת 2020

1 השינויים המרכזיים בדוחות הכספיים

1.1 מאזן הבנק

מאזן בנק ישראל (להלן: "הבנק") הסתכם בסוף 2020 בסך של כ-645.8 מיליארד ש"ח, גידול מהותי בסך של כ-46.7% בהשוואה לשנת 2019 (440.1 מיליארד ש"ח). הגידול במאזן הושפע בעיקר מרכישות דולרים¹ ונכסים נוספים במסגרת הצעדים שבהם נקט בנק ישראל כדי להתמודד עם משבר הקורונה. צעדים אלה נועדו לסייע במניעת משבר כלכלי ובהקלה בתנאי האשראי באמצעות הורדת שיעורי הריבית לטווח הבינוני-ארוך בשוק האשראי. השינויים העיקריים בצד הנכסים נבעו מגידול בסך של כ-136 מיליארד ש"ח ביתרת הנכסים במטבע חוץ בחו"ל, שהגיעה בסוף 2020 לכ-573.1 מיליארד ש"ח, ומגידול בהשקעות נוספות כתוצאה מהתערבות מוניטרית, עקב המשבר: (1) גידול ביתרת ניירות ערך סחירים במטבע מקומי בסך של כ-48.7 מיליארד ש"ח (סכום זה כולל סך של כ-45.3 מיליארד ש"ח בגין איגרות החוב הממשלתיות וסך של כ-3.4 מיליארד ש"ח באיגרות חוב תאגידיות שנרכשו לראשונה בשנת 2020); (2) מתן הלוואות בסך של כ-19.6 מיליארד ש"ח לתאגידים בנקאים במהלך 2020; (3) ביצוע עסקות מכר חוזר אשר יתרתם בסוף שנת 2020 הסתכמה לסך של כ-1.5 מיליארד ש"ח.

הגידול ביתרת הנכסים במטבע חוץ בחו"ל הושפע בעיקר מרכישות מטבע חוץ בסך של כ-72.1 מיליארד ש"ח, מהעברות הממשלה מחו"ל סך של כ-52.2 מיליארד ש"ח, ררווחים ושיערוך מחירים בסך של כ-20.7 מיליארד ש"ח - ומנגד היא קטנה בסך של כ-25.1 מיליארד ש"ח, בעיקר מהפרשי שער שליליים. הפרשי השער נצברו עקב תיסוף של השקל מול המטבעות העיקריים שבהם מוחזקים היתרות ובעיקר מול הדולר.

יתרות מטבע החוץ², במונחים דולריים, גדלו בשנת 2020 בסך של כ-47.3 מיליארד דולר. עיקר הגידול נבע מרכישות מטבע חוץ בסך של כ-21.2 מיליארד דולר, מהעברות הממשלה מחו"ל סך של כ-14.6 מיליארד דולר, מרווחים ושיערוך מחירים (ללא הפרשי שער) בסך של כ-6.6 מיליארד דולר ומגידול בסך של כ-4.5 מיליארד דולר, בעיקר כתוצאה מהפרשי שער חיוביים. (ראו סעיף 3.1 "יתרות מטבע החוץ").

¹ דולר במסמך זה הוא דולר של ארה"ב.

² יתרות מטבע החוץ בדברי ההסבר מורכבות מהסעיפים במאזן "נכסים במטבע חוץ בחו"ל", בניכוי "התחייבויות במטבע חוץ לחו"ל".

סך כל ההתחייבויות במאזן גדל בסך של כ-210.3 מיליארד ש"ח (כ-43.9%), בעיקר מהגורמים הבאים: (1) גידול נטו בסך של כ-138.1 מיליארד ש"ח ביתרת כלי הספיגה המוניתרים³ מק"ם ופז"ק ליתרה בסך של כ-452 מיליארד ש"ח (חלק מהספיגה נגזר מהצורך לעקר את רכישות מטבע החוץ האמורות); (2) גידול בסך של כ-26.9 מיליארד ש"ח בבסיס הכסף; (3) גידול בסך של כ-29.4 מיליארד ש"ח בפיקדונות הממשלה.

יתרתם של חשבונות השיערוך עמדה בסוף 2020 על סך של כ-27.2 מיליארד ש"ח, גידול בסך של כ-9.5 מיליארד ש"ח לעומת 2019. רוב השינוי מוסבר מגידול ביתרת חשבון השיערוך בגין "ניירות ערך סחירים במטבע חוץ ומכשירים פיננסיים נגזרים" בסך של כ-7.3 מיליארד ש"ח, שנבע כתוצאה מרווחים לא-ממומשים, בעיקר מעליית ערכן של מניות, ומגידול בחשבון השיערוך בגין "יתרות הנקובות במטבע חוץ" בסך של כ-2.4 מיליארד ש"ח כתוצאה מהפרשי שער לא-ממומשים בעיקר בגין האירו.

הגירעון בהון הבנק גדל בשנת 2020 בסך של כ-14.2 מיליארד ש"ח, בגובה ההפסד השנתי ויתרתו לסוף 2020 עמדה על סך של כ-70.3 מיליארד ש"ח. (ראו סעיף 3.6 "הון הבנק (גירעון)").

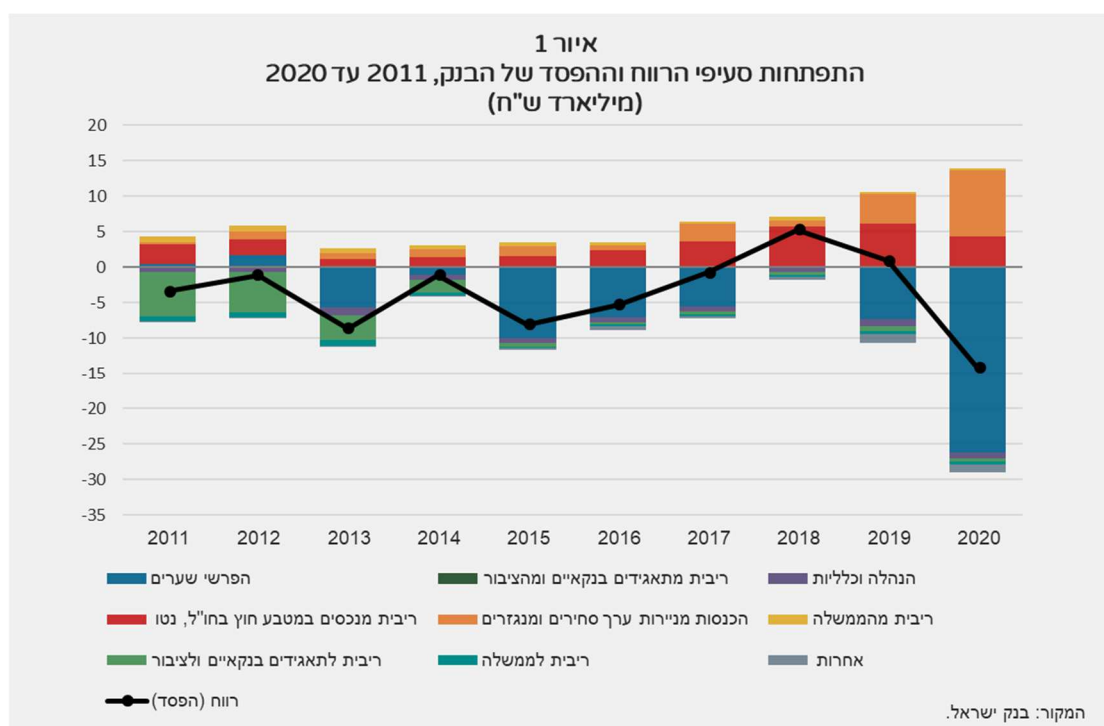
1.2 דוח רווח והפסד

בשנת 2020 נרשם הפסד בסך של כ-14.2 מיליארד ש"ח, לעומת רווח בסך של כ-857 מיליון ש"ח בשנת 2019, שנבע בעיקר: (1) מהוצאות בסך של כ-26.2 מיליארד ש"ח מהפרשי שער, שנרשמו בעיקר עקב תיסוף של השקל מול הדולר (סך של כ-7.4 מיליארד ש"ח בשנת 2019) (איור 1); (2) מהכנסות בסך של כ-13.4 מיליארד ש"ח מיתרות מטבע חוץ, ללא הפרשי שער (סך של כ-10.3 מיליארד ש"ח בשנת 2019), רובם מריבית ומרווחי הון מניירות ערך סחירים וממכשירים פיננסיים נגזרים.

דוח הרווח וההפסד לא כולל: (1) רווחים לא ממומשים בסך של כ-2.3 מיליארד ש"ח מהפרשי שער; (2) רווחים לא-ממומשים בסך של כ-7 מיליארד ש"ח משיערוך ניירות ערך סחירים ומכשירים פיננסיים נגזרים, רובם כתוצאה מעליית ערכם של מניות; (3) הפסד לא-ממומש בסך של כ-121 מיליון ש"ח, שנבע משינויים בהתחייבות לעובדים כתוצאה משינויים בהנחות האקטואריות

³ יתרת הפז"ק גדלה ב-2020 בסך של כ-171 מיליארד ש"ח ויתרת המק"ם קטנה בסך של כ-32.9 מיליארד ש"ח.

והפרשים בין ההנחות החזויות למצב בפועל. סכומים אלה באים לידי ביטוי בחשבון השיערוך⁴ שבמאזן (ראו ביאורים 2.י"א וכן 17 לדוחות הכספיים).

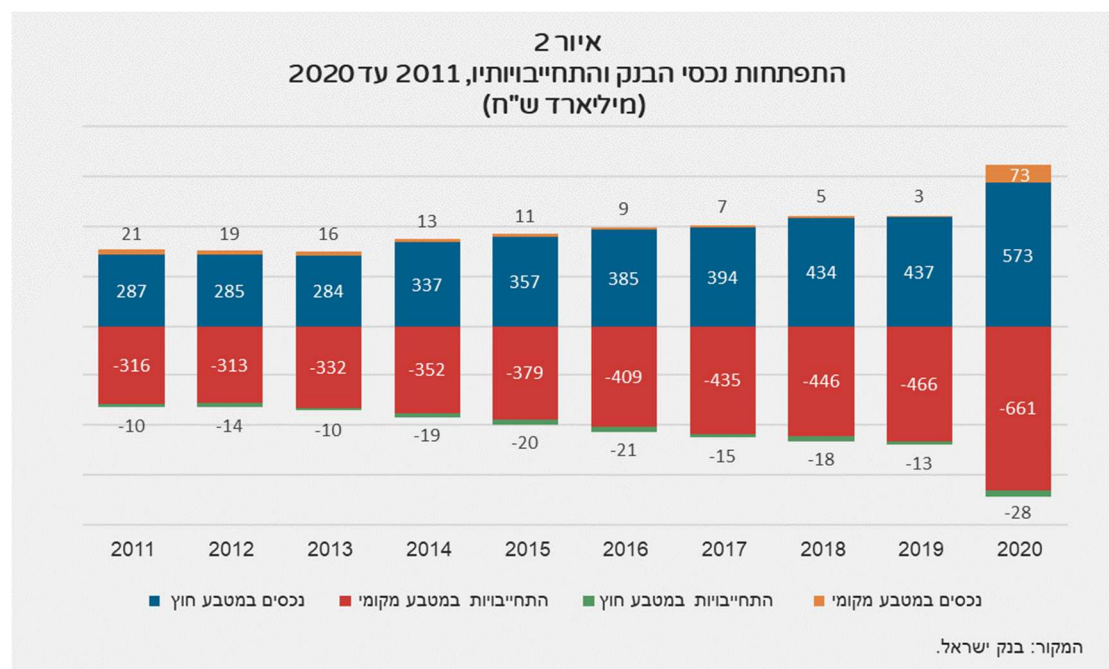
⁴הרווחים הנובעים מהחזקת היתרות וכן רווחים אחרים, נחלקים לרווחים המוגדרים כ"ממומשים", ונכללים ברווחי הבנק, ולרווחי שיערוך לא-ממומשים, אלא נקפים לחשבונות השיערוך במאזן ולא באים לידי ביטוי ברווח של הבנק באותה שנה. יתרת הפסד בחשבונות השיערוך מועברת בסוף השנה לדוח רווח והפסד.

2 ניתוח השינויים המרכזיים בדוחות הכספיים והגורמים להם

2.1 מאפייני הדוחות הכספיים והרכבם

בנק ישראל ממלא את התפקידים⁵ המוטלים עליו כבנק מרכזי ופועל להשגת המטרות שנקבעו לו על פי חוק בנק ישראל, התש"ע - 2010; פעילותו של הבנק לשם השגת מטרותיו ולמילוי תפקידיו לא נועדה להשאת רווחים, אלא לשם השאת יתרונות כלכליים כלל-משקיים. חלקים של פעילות זו משפיעים על הדוח רווח והפסד, אך הם לא באים לידי ביטוי בו.

הדוחות הכספיים ערוכים בהתאם לכללי חשבונאות מקובלים בישראל (Israeli GAAP), תוך התאמתם לפעילות המיוחדת של בנק מרכזי, כפי שמקובל גם בבנקים מרכזיים אחרים⁶. הרכב הנכסים וההתחייבויות בדוחות הכספיים של הבנק מאופיין בחוסר איזון מטבעי⁷ ניכר. רוב נכסי הבנק נקובים במטבע חוץ ואילו ההתחייבויות הן ברובן המכריע שקליות. בשנת 2020 לאור רכישת נכסים במטבע מקומי במהלך המשבר, הלך והצטמצם חוסר האיזון ובנכסי הבנק הנקובים במטבע חוץ היו בסופה כ-89% ממאזן הבנק (לעומת סך של כ-99% בשנת 2019); (איור 2).

הדוחות הכספיים של הבנק מוצגים במטבע מקומי. עקב חוסר האיזון המטבעי שניכר בהם, נגרמות תנודות גדולות בשוויין השקלי, כתוצאה מהשינויים בשערי החליפין של השקל מול המטבעות שבהם נקובות יתרות מטבע החוץ. הבנק לא מגדר את ההשפעה של שינויים אלה ולא

⁵ ראו ביאור 1 לדוחות הכספיים.

⁶ ראו ביאור 2 לדוחות הכספיים.

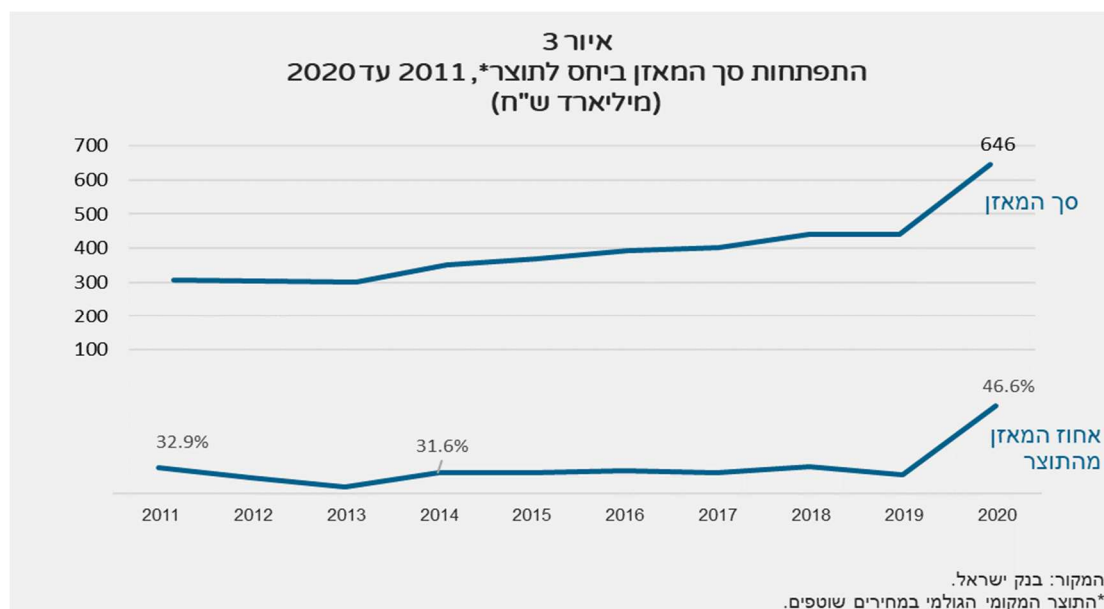
⁷ חוסר האיזון המטבעי החל להיווצר בשנים 1995 עד 1997, שבהן הבנק נקט במדיניות מוניטרית מרסנת כדי להשיג את יעד האינפלציה שקבעה הממשלה. בנק ישראל רכש מהציבור מטבע חוץ, כדי לשמור על שער החליפין בגבול התחתון של רצועת הניוד ולספוג בחזרה את השקלים שהוזרמו למשק כתוצאה מיבוא ההון של המגזר הפרטי. יתרות מטבע החוץ צמחו מממוצע של כמה מיליארדי דולרים בודדים בעשורים הקודמים, לסך של כ-173.3 מיליארד דולר בסוף 2020. במקביל לכך, יתרת הכלים המוניטריים, שעד 1994 הייתה מורכבת ברובה מהלוואות מוניטריות, כפי שמקובל בבנקים מרכזיים בעולם, הורכבה מאז ועד 2019 מהתחייבויות. הכלים המוניטריים כללו בשנת 2020 גם מתן הלוואות ועסקות ניירות ערך שנרכשו במסגרת מכר חוזר, אלה קיזזו את ההתחייבויות בנין מק"מ ופז"ק.

פועל להשגת תשואה מרבית במונחים שקליים, אלא בהשגת תשואה נאותה במונחי הנומרי⁸ וזאת בכפיפות לקווים המנחים שמתווה הוועדה המוניתרית. הבנק המשיך בשנים האחרונות להגדיל בהדרגה את יתרות מטבע החוץ המושקעות במניות, שינוי שהשפיע משמעותית על התשואה בתיק היתרות⁹. אולם רווחים מעליית שוויין של המניות וכן רווחים מניירות ערך סחירים אחרים שהיתרות מושקעות בהם, לא נכללים בדוח הרווח והפסד של הבנק, כל עוד הם לא ממומשים, אלא נזקפים לחשבונות השיערוך.

התנודתיות בתוצאות הכספיות של הדוחות הכספיים מושפעת בעיקר משינויים בשערי החליפין, משינויים במדדי המניות ומשינויים בתוואי שיעורי הריבית של ישראל, ביחס לאלה של משקים אחרים שבהם מושקעות יתרות מטבע החוץ של הבנק.

יתרות מטבע החוץ גדלו החל משנת 2008 עקב רכישות מטבע חוץ בהיקפים גדולים, במסגרת ניהול המדיניות המוניתרית שבה נקט הבנק. רכישות אלה הגדילו את יתרות מטבע החוץ בבנק ישראל, וכתוצאה מכך גדל גם היקף הכלים המוניתרים ששימשו לספינת עודפי הנזילות שהוזרמו בתמורת לרכישות אלה (איור 12). בשנת 2020 נרשמה עליה משמעותית ברמת היתרות שהושפעה מרכישות מטבע החוץ במסגרת יישום המדיניות המוניתרית אשר הסתכמו בסך של כ- 21.2 מיליארד דולר, (סך של כ-3.9 מיליארד דולר בשנת 2019) (איור 8). בנוסף, הממשלה העבירה מחו"ל בשנת 2020 סך של כ-14.6 מיליארד דולר. כל זאת, על רקע התפשטות מגפת הקורונה והמשבר הכלכלי שפרץ בעקבותיה.

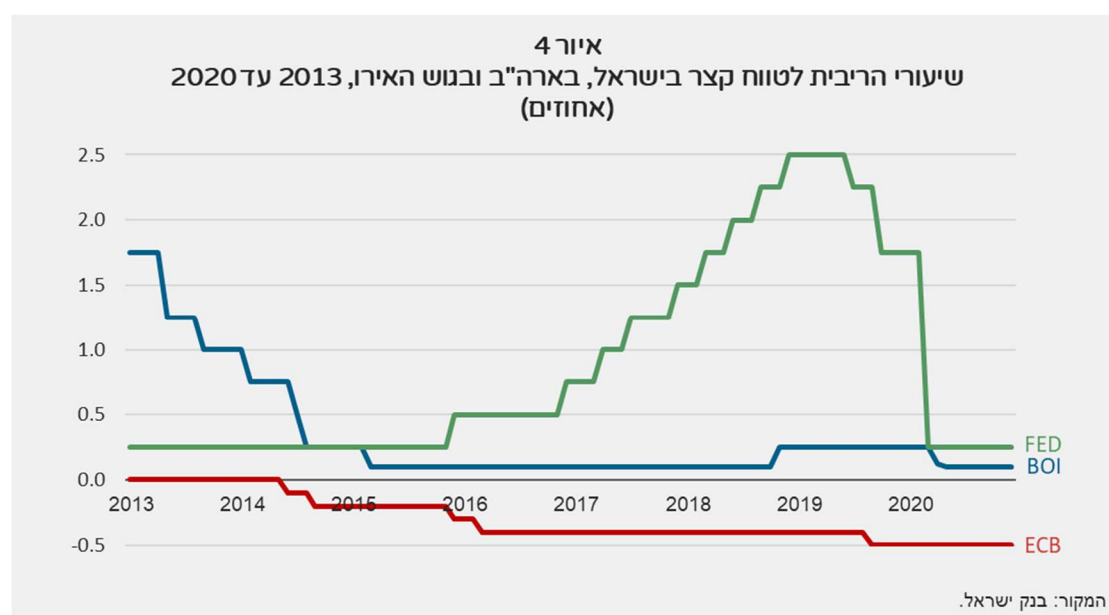
הגידול במאזן (איור 3) לאורך השנים, שהושפע מהגידול ביתרות מטבע החוץ, הגביר את חוסר האיזון המטבעי שקיים בו וכן את התנודתיות של רווחיו. הגידול במאזן, מושפע גם מהגידול של יתרת שטרי הכסף והמעוין שבמחזור ושל מצרף הכלים המוניתרים. חוסר האיזון המטבעי במאזן הבנק הצטמצם מעט בשנת 2020 עקב התכניות שבהן נקט הבנק במטרה לטפל בפגיעה שחלה במערכת הפיננסית עקב המשבר.

⁸ הנומרי הוא הרכב רב-מטבעי המשקף את השימושים האפשריים ביתרות. ראו הרחבה בסקירה השנתית של יתרות מטבע החוץ.

⁹ בנק ישראל מדווח על ביצועי תיק היתרות במסגרת הסקירה השנתית של ניהול יתרות מטבע החוץ.

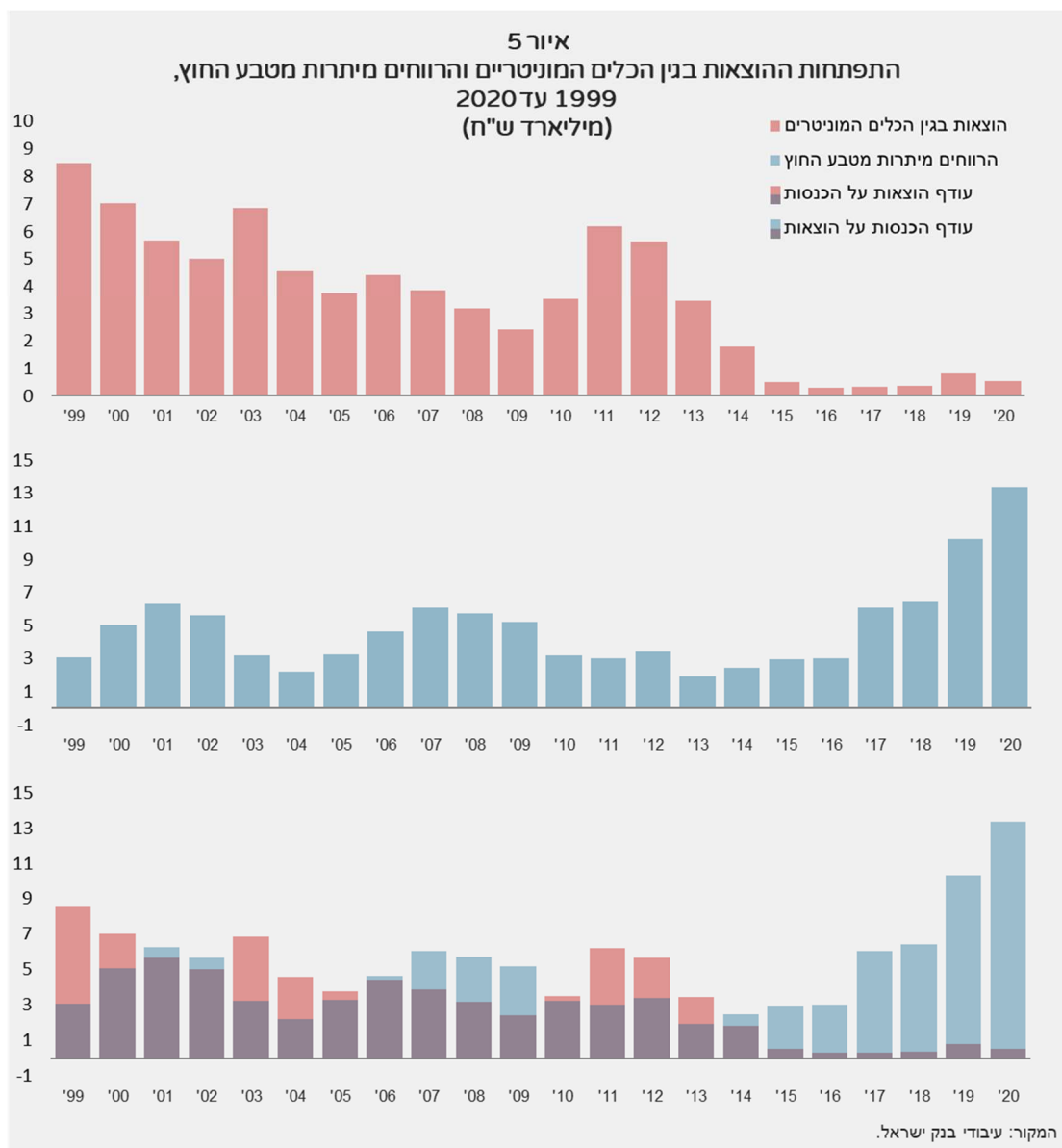
התנודתיות ברווח הושפעה מהפער בין התשואה על היתרות, ללא הפרשי שער, לבין ההוצאות בגין הכלים המוניטריים. החל משנת 2014 הרווחים מיתרות מטבע חוץ עלו על ההוצאות, בגין מימון באמצעות הכלים המוניטריים (מק"ם ופז"ק). (איור 5). מגמה זו נמשכה בשנת 2020. הרווחיות של הבנק הושפעה בעיקר מהתשואות על יתרות מטבע החוץ, זאת על רקע סביבת הריבית השקלית הנמוכה. התשואה על יתרות מטבע החוץ מושפעת משעורי הריבית במשקים שבהם הן מושקעות ומשינויים בפרופיל הסיכון של תיק ההשקעה שכללו בין היתר השקעה במניות ובאג"ח תאגידיות. פער שעורי הריבית החיובי בין ישראל לארצות הברית, שעמד בינואר 2013 על 1.5%, התהפך במהלך השנים. על אף ירידת שעורי הריבית בעולם עלה עדיין שיעור הריבית בארה"ב בסוף 2020 על שיעור הריבית בישראל, אם כי ב-0.15% בלבד (לעומת 1.5% בשנת 2019) (איור 4).

התנודתיות ברווח, שנובעת מהפרשים בשערי חליפין, מושפעת הן מרכישות מטבע החוץ והן מהגדלת היקפם במאזן. השינוי בשערי החליפין משפיע על היקף יתרות גדול יותר ולכן עלול להגביר את התנודתיות ברווחי הבנק בגין רכיב זה.

הגידול בהיקפן של יתרות מטבע החוץ במאזן בנק ישראל, משפיע במצב של תיסוף של השקל גם על הגידול בסיכון להפסדים מהפרשי שער. הפסדים אלה הם אחד מהגורמים העיקריים להיווצרותו של הגירעון בהון הבנק, שעמד בסוף 2020 על סך של כ-70.3 מיליארד ש"ח (ראו סעיף 3.6 "הון הבנק (גירעון)"). מטרתו של הבנק בניהול מדיניותו היא למלא את תפקידיו ולא למזער את הסיכון להפסדים במונחים שקליים. הסיכון להפסד שער לא מהווה שיקול בניהול מדיניותו של הבנק.

לוח 1 מציג את היתרות המאזניות המצרפיות, בהתאם לפעילות הבנק ולתפקידיו ואת תוצאות הפעילות בגין דוח הרווח והפסד. הצגה זו משקפת את השינויים המרכזיים שחלו בדוחות הכספיים של 2020 במאזן ובדוח רווח והפסד.

לוח 1

היתרות המאזניות המצרפיות וההכנסות (הוצאות) בנין

לשנה שהסתיימה		ליום 31 בדצמבר		
2019	2020	2019	2020	
הכנסות (הוצאות)		יתרות		
מיליוני שקלים חדשים				
10,276	13,352	435,505	557,149	נכסים, נטו
87	216	(* 1,677	50,349	יתרות מטבע חוץ
10,363	13,568	437,182	607,498	ניירות ערך סחירים במטבע מקומי
סך הכול				
התחייבויות והון, נטו				
(813)	(525)	313,881	430,916	המצרף המוניטרי
(70)	(67)	132,380	159,304	בסיס הכסף
(267)	(262)	18,070	47,519	יתרות הממשלה
-	-	485	1,518	פיקדונות התאגידים הבנקאיים במטבע חוץ
(969)	(698)	10,827	11,321	אחרים
(7,387)	(26,184)	(* 17,648	27,197	חשבונות שיערוך
-	-	(56,109)	(70,277)	הון הבנק (גירעון)
(9,506)	(27,736)	437,182	607,498	סך הכול
857	(14,168)	רווח (הפסד) השנה		

(*) ראו ביאור 2 ו"ח לדוחות הכספיים

¹ יתרות מטבע החוץ מורכבות מסך הנכסים במטבע חוץ בחו"ל, בניכוי סך ההתחייבויות במטבע חוץ לחו"ל. הרווח והפסד בלוח זה לא כוללים רווחים לא ממומשים שנצברו בתיק יתרות מטבע החוץ.

² יתרת המק"ם והפיקדונות לזמן קצוב במטבע מקומי, בניכוי ההלוואות לתאגידים בנקאיים וניירות ערך שנרכשו במסגרת הסכמי מכר חוזר.

³ יתרת שטרי הכסף והמעות שבמחזור בצירוף יתרת פיקדונות העו"ש השקליים של התאגידים הבנקאיים בבנק ישראל. ההוצאות בנין סעיף זה כוללות את ההוצאות על הדפסת כסף וטביעת מעות ואת ההכנסות מפיקדונות עו"ש של התאגידים הבנקאיים בבנק ישראל.

⁴ יתרת פיקדונות הממשלה במטבע חוץ בצירוף יתרת פיקדונות הממשלה במטבע מקומי, בניכוי יתרת האשראי לממשלה.

⁵ יתרת ה"אחרים" מורכבת מיתרת הרכוש הקבוע והנכסים הבלתי מוחשיים ומיתרת הנכסים האחרים במטבע מקומי, בניכוי יתרת ההתחייבויות האחרות במטבע מקומי וההתחייבויות האחרות במטבע חוץ, בנין קרן המטבע הבין-לאומית ואחרות.

⁶ ההוצאות בסעיף זה כוללות את הפרשי השער בנין היתרות הנקובות במטבע חוץ. (ראו ביאור 2 ו"א, 2 ו"ב בדוחות הכספיים. רווחי ההון מוצגים בהתאם לסעיף שבו הם נוצרו).

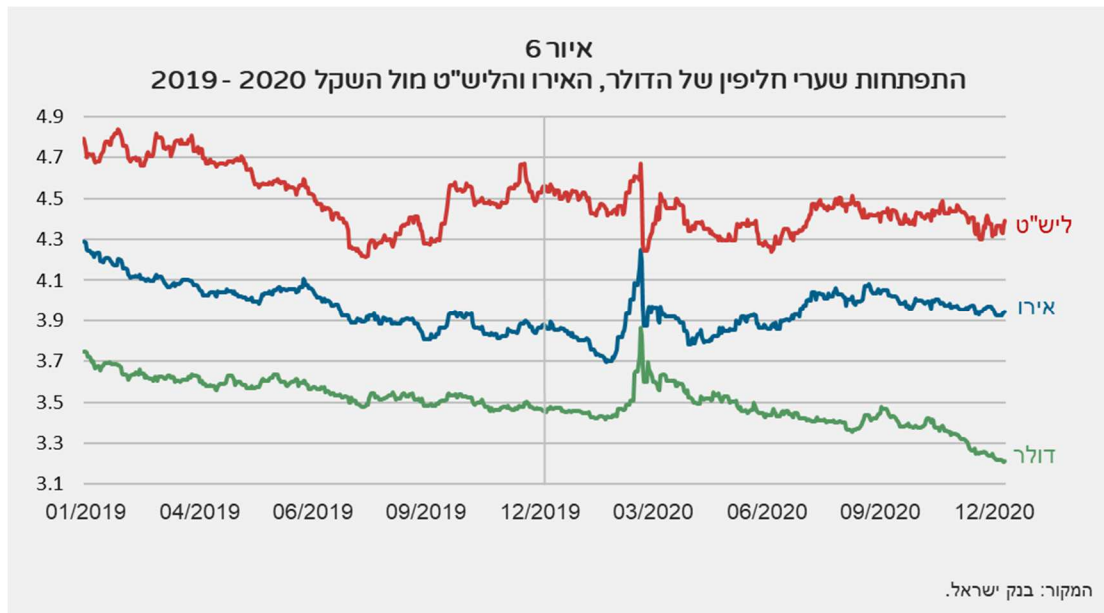
2.2 השפעת הסביבה הכלכלית על הדוחות הכספיים

שנת 2020 התאפיינה במשבר כלכלי גלובלי אשר הביא את הממשלות והבנקים המרכזיים לנקוט בצעדים משמעותיים לתמיכה בכלכלה ולמניעת פגיעה משמעותית בה. הבנקים המרכזיים בעולם נקטו במדיניות מוניתרית מרחיבה, שכללה הרחבה כמותית, הורדת שיעור הריבית ומגוון כלים שנועדו לתמוך בכלכלה. צעדים אלה הביאו לירידה חדה בתשואות האג"ח ולצמצום של מרווחי אג"ח תאגידיות לאחר שהן עלו בתחילתו של המשבר בחודש מרץ. כתוצאה מכך גדלה האטרקטיביות של נכסי הסיכון. למרות הירידות החדות שחלו במדדי המניות עם פרוץ המשבר, התחזק מדד המניות הגלובלי ורוב מדדי המניות שבהן מושקעות היתרות סיימו את 2020 בעליות. לשאר סוגי הנכסים בתיק, למעט אג"ח ממשלתיות אירופיות, הייתה תשואה חיובית. ה-FED הוריד בחודש מרץ 2020 את שיעור הריבית ב-1.5% לרמה של 0.25% ונקט בצעדים מרחיבים, אשר הביאו לירידה חדה בתשואות האג"ח הממשלתיות. ירידת התשואה לפדיון בארה"ב ובבריטניה הניבו רווחי הון והגדילו את תשואת תיק היתרות של בנק ישראל. התשואות באירופה ירדו לרמות שליליות תוך השתטחות של עקום התשואות. הירידה בתשואות הקטינה את הכנסות הריבית.

בנק ישראל, כמשקיע לטווח ארוך, הותיר את ההשקעה בנכסי הסיכון בתיק היתרות תוך נקיטת צעדים שונים שנועדו למזער את הסיכונים הפיננסיים שאליהם הוא חשוף כתוצאה מהשקעה בנכסים אלה. הבנק הפעיל בנוסף מגוון כלים לצורך התמודדות עם המשבר. בחודש אפריל השנה ריבית בנק ישראל ירדה ועמדה בסוף 2020 על 0.1% (לעומת 0.25% בסוף 2019). הורדת שיעור הריבית, הקטינה בשנת 2020 באופן משמעותי את הוצאות הבנק נטו על המצרף המוניתרי¹⁰ לעומת 2019, על אף הגידול שחל במצרף המוניתרי נטו (איור 13).

הדולר, המטבע העיקרי שבו מוחזקות היתרות, נחלש מול רוב המטבעות העיקריים במהלך השנה. בתחילת השנה ועד פברואר, מגמת הייסוף נמשכה. בחודש מרץ, עם פרוץ משבר הקורונה, נרשם פיחות חד. לאחר מכן, מגמת הייסוף נמשכה. בסיכומה, השקל תוסף ביחס לדולר בשיעור של כ-7% לעומת תיסוף של כ-7.8% בשנת 2019 (איור 6). התיסוף גרם להוצאות גבוהות בגין הפרשי שער ולתשואה שלילית על יתרות מטבע החוץ במונחים שקליים.

¹⁰ מצרף הכלים המוניתרים כולל את יתרת המק"ם והפז"ק במטבע מקומי, בניכוי ניירות ערך שנרכשו במסגרת הסכמי מכר חוזר וההלוואות לתאגידים בנקאים במטבע מקומי. יתרות ניירות הערך שנרכשו במסגרת הסכמי מכר חוזר וההלוואות המוניתריות בסוף 2020 עמדו על סך של כ-1.5 מיליארד וסך של כ-19.6 מיליארד ש"ח בהתאמה (בסוף 2019 לא הייתה יתרה).

2.3 השפעת משבר הקורונה על הדוחות הכספיים

בשנת 2020, על רקע המשבר הכלכלי עקב התפרצות מגפת הקורונה ולאור ההתפתחויות בשווקים בפיננסים בארץ ובעולם, נקט בנק ישראל, בדומה לבנקים מרכזיים בעולם, בצעדי מדיניות להתמודדות עם ההשלכות של המשבר. הבנק הפעיל מספר כלים, חלקם לראשונה, כדי לסייע בהתמודדות עם המשבר והשלכותיו. הכלים שאותם הפעיל הבנק, נועדו להבטיח את תפקודם התקין של השווקים הפיננסיים, להקל על תנאי האשראי במשק ולתמוך בפעילות הכלכלית וביציבות הפיננסית. הבנק הוריד במסגרת זו את הריבית המונית ל-0.1%, קנה איגרות חוב ממשלתיות ואיגרות חוב תאגידיות בשוק המשני, ביצע עסקות מכר חוזר עם איגרות חוב כבטוחות מול גופים מוסדיים, העמיד למערכת הבנקאית הלוואות לטווח ארוך בכפוף להעמדת אשראי בנקאי לעסקים קטנים וזעירים וביצע עסקות החלף דולר/שקל במטרה לספק נזילות דולרית למערכת הפיננסית. בנק ישראל, במסגרת מדיניותו המונית, הגדיל בנוסף את היקף רכישות הדולרים וכפועל יוצא גם את כלי הספינה המונית נטו.

התכניות שבהן נקט הבנק באים לידי ביטוי בדוחות הכספיים של הבנק ויש להם השפעה ניכרת על היקף המאזן ועל המבנה שלו וכן על התוצאות הכספיות בדוח הרווח והפסד.

הגידול שחל בנכסים בגין צעדי המדיניות המונית של הבנק, הביאו לגידול ניכר בסך המאזן, והוא גדל בסך של כ-205.7 מיליארד ש"ח, גידול של כ-46.7% לעומת 2019 ויתרת עמדה על סך של כ-645.8 מיליארד ש"ח, לעומת סך של כ-440.1 מיליארד ש"ח בשנת 2019.

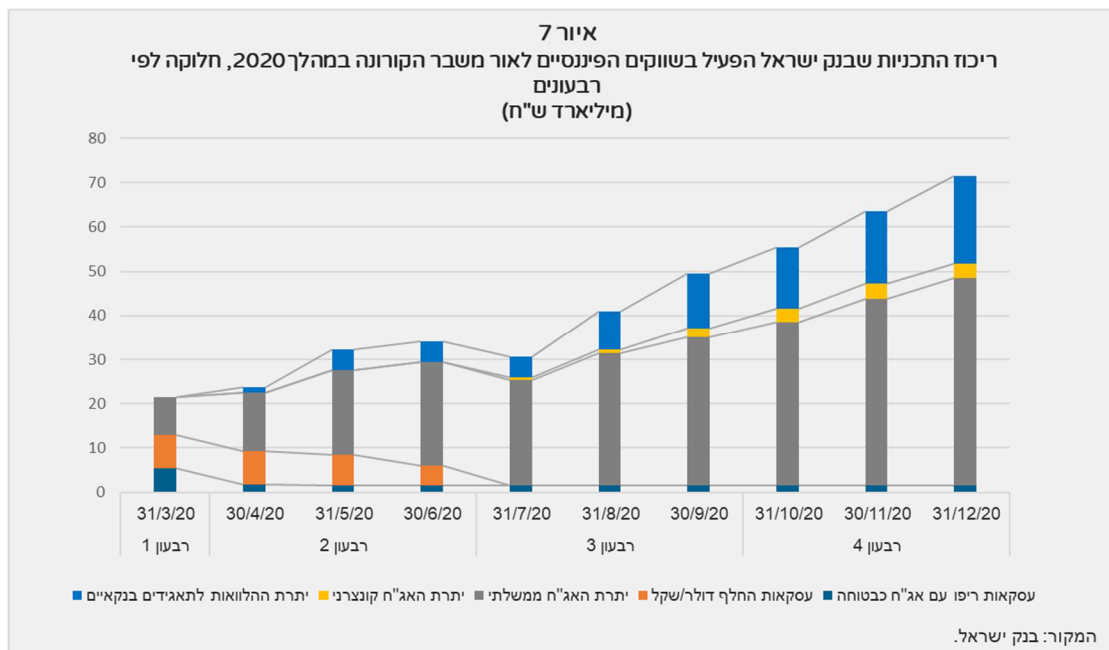
סך הנכסים במטבע חוץ בחו"ל גדל בסך של כ-136 מיליארד ש"ח, גידול של כ-31.1% ויתרתם עמדה על סך של כ-573.1 מיליארד ש"ח (לעומת סך של כ-437.1 מיליארד ש"ח בשנת 2019). חלק ניכר מהגידול ביתרת הנכסים במטבח חוץ בחו"ל נובע מרכישות דולרים שהסתכמו בשנת 2020 בסך של כ-72.1 מיליארד ש"ח. בצד הנכסים במאזן גדלו גם הסעיפים הבאים: (1) ניירות הערך הסחירים גדלו בסך של כ-48.7 מיליארד ש"ח ויתרתם עמדה על סך של כ-50.3 מיליארד ש"ח כתוצאה מרכישת איגרות חוב ממשלתיות ואיגרות חוב תאגידיות במטבע מקומי; (2)

הלוואות לתאגידים הבנקאים עמדו בסוף 2020 על סך של כ-19.6 מיליארד ש"ח; (3) יתרת ניירות ערך שנרכשו במסגרת הסכמי מכר חוזר במטבע מקומי עמדה על סך של כ-1.5 מיליארד ש"ח. השקעות באיגרות חוב תאגידיות, הלוואות לתאגידים בנקאים ועסקות מכר חוזר התבצעו במסגרת התכנית שבה נקט בנק ישראל בשנת 2020, לצורך התמודדות עם המשבר ולא היתה להם יתרה בסוף 2019.

התוכניות החלו בחודש מרץ 2020. בחודש זה רכש הבנק איגרות חוב ממשלתיות, ביצע עסקות החלף שקל/דולר ועסקות מכר חוזר. עסקות החלף שקל/דולר הסתיימו בחודש יוני ואין להם ביטוי במאזן לסוף 2020. ההלוואות לתאגידים הבנקאים ניתנו החל מחודש אפריל 2020 ורכישת איגרות חוב תאגידיות החלה בחודש יולי 2020. סה"כ היקף הנכסים לסוף השנה כתוצאה מעסקות אלה הסתכם בסך של כ-70 מיליארד ש"ח (איור 7).

בצד ההתחייבויות גדלו כלי הספיגה המוניטרים נטו - מק"מ ופז"ק - בסך של כ-138.1 מיליארד ש"ח, גידול של כ-44% לעומת 2019 ויתרתם נטו הסתכמה בסך של כ-452 מיליארד ש"ח. בסיס הכסף גדל גם הוא בסך של כ-26.9 מיליארד ש"ח, רובו כתוצאה מגידול בסעיף שטרי הכסף ומעות במחזור בסך של כ-18.6 מיליארד ש"ח גידול בסך של כ-21.4% וכן מגידול בפקדונות עובר ושב של התאגידים הבנקאים בסך של כ-8.3 מיליארד ש"ח. הגידול בשטרי הכסף ומעות במחזור הושפע מהביקוש של הציבור לכסף בשל אי-הוודאות עקב משבר הקורונה וכן בגין הורדת ריבית בנק ישראל, אשר הוזילה את העלות של החזקת מזומן.

ההשפעה של עסקאות אלו בדוח רווח והפסד באה לידי ביטוי בהכנסות ריבית בסך של כ-203 מיליון ש"ח מאיגרות חוב ממשלתיות במטבע מקומי (השנה חל גידול בסך של כ-115 מיליון ש"ח לעומת 2019), הכנסות ריבית בסך של כ-179 מיליון ש"ח מעסקות החלף שקל/דולר, הכנסות בסך של כ-6 מיליון ש"ח מהלוואות לתאגידים בנקאים, הכנסות בסך של כ-14 מיליון ש"ח מאיגרות חוב תאגידיות וסך של כ-2 מיליון ש"ח מעסקות מכר חוזר. רכישת דולרים תרמה אף היא לגידול בהכנסה הכוללת מיתרות מטבע חוץ. מאידך, לבנק הוצאות ריבית בגין כלי הספיגה המוניטרים שהסתכמו בסך של כ-533 מיליון ש"ח.

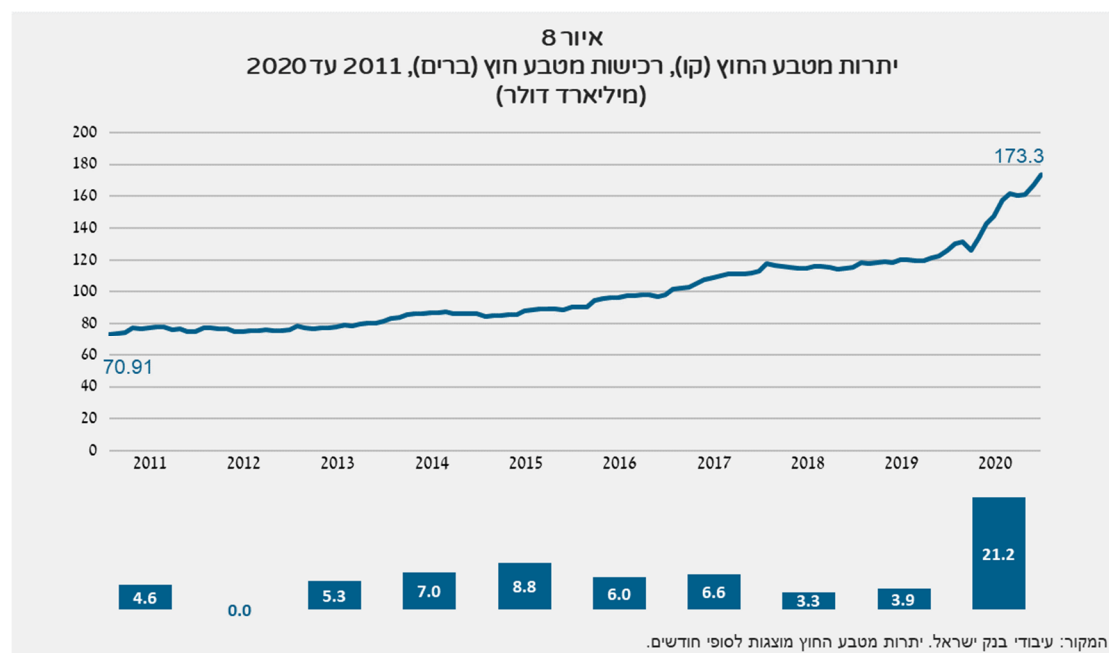

3 סעיפים נבחרים

3.1 יתרות מטבע החוץ¹¹

יתרות מטבע החוץ מורכבות מיתרת "הנכסים במטבע חוץ בחו"ל", בניכוי יתרת "ההתחייבויות במטבע חוץ לחו"ל". בהתאם לתפקידיו הקבועים בחוק בנק ישראל הבנק מופקד על יתרות מטבע החוץ¹² של המדינה ועל ניהולן. לוועדה המוניתרית, שבראשה הנגיד ושבה חברים גם נציגי ציבור, מוקנות על פי החוק סמכויות, הנוגעות לניהול היתרות: הוועדה מתווה את הקווים המנחים למדיניות השקעתן של היתרות ומנהלת מעקב אחר היישום של מדיניות זו.

היתרות גדלו בין השנים 2011 עד 2020 בסך של כ-102.4 מיליארד דולר. הגידול ביתרות מטבע החוץ בתקופה זו הושפע בעיקר מרכישות מטבע חוץ בסכום מצטבר בסך של כ-66.7 מיליארד דולר. התפתחותן של היתרות בעשור האחרון והיקף הרכישות בכל שנה, מוצגים באיור 8.

יתרות מטבע החוץ הסתכמו בסוף 2020 בסך של כ-557.1 מיליארד ש"ח, גידול בסך של כ-121.6 מיליארד ש"ח לעומת 2019 (כ-27.9%). השינוי ביתרות מושפע משלושה גורמים: בנק ישראל, הממשלה והמגזר הפרטי (לוח 2). תרומת בנק ישראל נבעה בשנת 2020 מהגורמים הבאים: (1) רכישות מטבע חוץ בסך של כ-72.1 מיליארד ש"ח; (2) הכנסות מיתרות מטבע חוץ, ללא הפרשי שערים, בסך של כ-13.4 מיליארד ש"ח הכוללות בעיקר ריבית ורווחי הון; (3) שיערוך מחירים בסך של כ-7.3 מיליארד ש"ח; (4) מנגד, חל קיטון ביתרות בסך של כ-25.1 מיליארד ש"ח, שנבע ברובו מהפרשי שערים שליליים שנצברו עקב תיסוף השקל מול המטבעות העיקריים שבהם מוחזקים היתרות ובעיקר מול הדולר (איור 6). תרומת הממשלה לגידול ביתרות הסתכמה בסך של כ-52.2 מיליארד ש"ח כתוצאה מהעברות מחו"ל. תרומת המגזר הפרטי הסתכמה בסך של כ-1.7 מיליארד ש"ח.

¹¹ ראו פירוט בדיון וחשבון על השקעת יתרות מטבע החוץ לשנת 2020, המתפרסם בנפרד.

¹² בנק ישראל קובע את מדיניות ההשקעה של היתרות ומדווח בניין לגורמים שונים, ולפיכך הן הבסיס לניתוח ההתפתחויות בדברי הסבר אלה.

היתרות במונחים דולריים הסתכמו בסוף 2020 בסך של כ-173.3 מיליארד דולר, גידול בסך של כ-47.3 מיליארד דולר (כ-37.5%), לעומת 2019. השינוי ביתרות במונחים דולריים הושפע בעיקר מתרומת בנק ישראל כתוצאה מהגורמים הבאים: (1) רכישות בסך של כ-21.2 מיליארד דולר; (2) הכנסות ריבית ורווחי הון בסך של כ-3.9 מיליארד דולר; (3) שיערוך מחירים בסך של כ-2.7 מיליארד דולר; (4) גידול בסך של כ-4.5 מיליארד דולר, בעיקר מהפרשי שער חוביים. הממשלה תרמה אף היא לגידול ביתרות על ידי העברה מחו"ל סך של 14.6 מיליארד דולר.

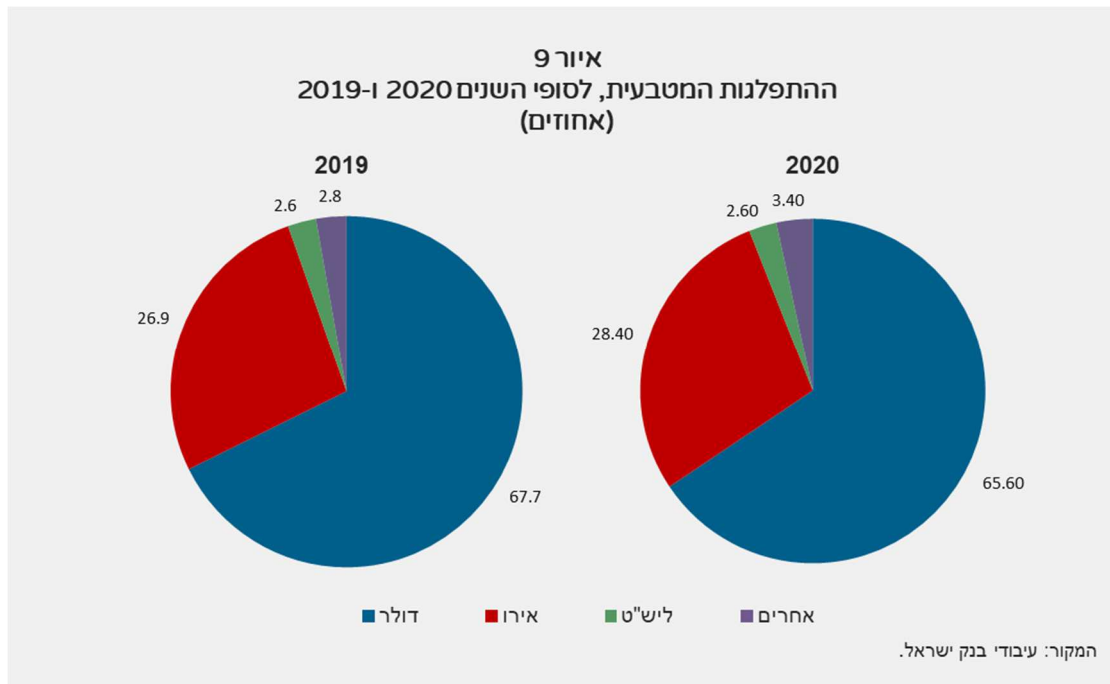
לוח 2

תרומת המגזרים ליתרות מטבע החוץ

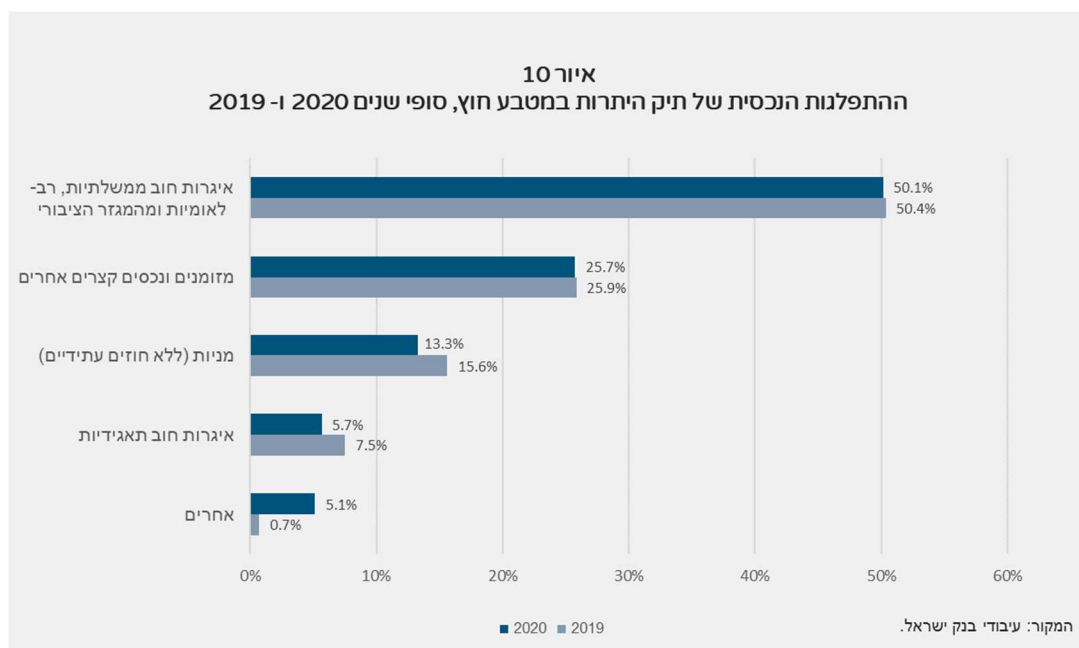
2019	2020	2019	2020	
מיליוני דולרים		מיליוני שקלים חדשים		
10,735	47,283	3,438	121,644	השינוי ביתרות מטבע החוץ
				בנק ישראל
3,936	21,238	13,682	72,136	רכישות
2,866	3,898	10,276	13,352	רווחים
4,086	2,728	13,590	7,347	שיערוך מחירים
(619)	4,454	(35,915)	(25,106)	הפרשי שערים ואחרים
10,269	32,318	1,633	67,729	סה"כ בנק ישראל
507	14,634	1,953	52,195	הממשלה ²
(41)	331	(148)	1,720	המגזר הפרטי ³

¹ יכולת תשלומים ותקבולים של בנק ישראל במטבע חוץ.
² העברות של הממשלה והמוסדות הלאומיים מחו"ל.
³ יכולת את תשלומי מס ההכנסה של המגזר במטבע חוץ.

ההתפלגויות הנכסית והמטבעית של יתרות מטבע החוץ, משקפות את מדיניות ההשקעה של תיק היתרות. ההתפלגות המטבעית של היתרות לסוף 2020 השתנתה באחוזים בודדים והיא דומה בהרכבה להתפלגות בסוף 2019 ולהרכב הנומרי. (איור 9).

באיור 10 מוצגת ההתפלגות הנכסית של תיק היתרות במטבע החוץ בהתאם ליתרות החשבונאיות¹³.

¹³ בסקירה השנתית של ניהול יתרות מטבע החוץ החשיפה למניות הכוללת עסקות עתידיות על מניות הסתכמה בסוף שנת 2020 בסך של כ-15% והחשיפה לאפיק התאגידי הסתכמה בסך של כ-7%.

3.2 ההכנסות מיתרות מטבע החוץ

ההכנסות מיתרות מטבע החוץ, ללא הפרשי השערים¹⁴, הסתכמו בשנת 2020 בסך של כ-13.4 מיליארד ש"ח, לעומת סך של כ-10.3 מיליארד ש"ח בשנת 2019 (לוח 3). הכנסות אלה כוללות הכנסות ריבית, שהסתכמו בסך של כ-4.3 מיליארד ש"ח, (סך של כ-6.1 מיליארד ש"ח בשנת 2019), והכנסות מרווחי הון¹⁵ ואחרות בסך של כ-9.2 מיליארד ש"ח, לעומת סך של כ-4.2 מיליארד ש"ח בשנת 2019.

עיקר ההכנסות בשנת 2020 נבעו מרווחי הון ודיבידנד מניירות ערך, שהסתכמו בסך של כ-7.4 מיליארד ש"ח (סך של כ-4.1 מיליארד ש"ח בשנת 2019). הכנסות אלה הושפעו בעיקר מעלויות שנרשמו במדדי המניות שבהם מושקעות היתרות ובעיקר ממניות בארה"ב, מירידת התשואות על איגרות החוב הדולריות ומקבלת דיבידנדים. הכנסות מריבית מניירות ערך הסתכמו בסך של כ-3.5 מיליארד ש"ח (סך של כ-4.2 מיליארד ש"ח בשנת 2019) ונבעו בעיקר מאיגרות חוב דולריות. המכשירים הפיננסיים הנגזרים תרמו תרומה חיובית לרווחים הנובעים מיתרות מטבע החוץ. רווחי הון ממכשירים פיננסיים נגזרים במטבע חוץ הסתכמו בסך של כ-1.9 מיליארד ש"ח (סך של כ-144 מיליון ש"ח בשנת 2019), שנבעו בעיקר מחוזים עתידיים על איגרות חוב דולריות ומחוזים עתידיים על מדדי מניות בדולר. רווחים אלה קוזזו במעט על ידי הפסדים, בעיקר מחוזים עתידיים על איגרות חוב באירו.

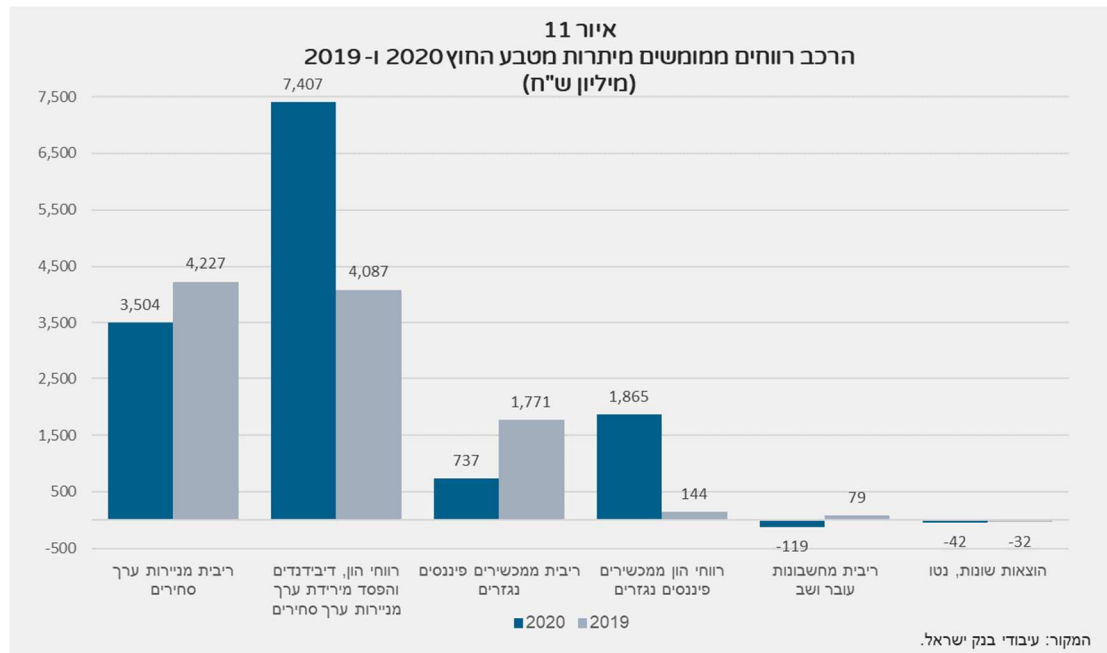
הכנסות הריבית ממכשירים פיננסיים נגזרים הסתכמו בשנת 2020 בסך של כ-0.7 מיליארד ש"ח (סך של כ-1.8 מיליארד ש"ח בשנת 2019) קיטון אשר הושפע בעיקר מירידת הריבית בארה"ב. הכנסות אלה שיקפו מרווחי שערי ריבית אטרקטיביים בעסקות אלה והיקפן גדל. הרכב הרווחים בהתאם למקור ולסוג הרווח מוצג באיור 11.

הרווחים הלא-ממומשים, משיערוך ניירות ערך סחירים במטבע החוץ ומשיערוך של מכשירים פיננסיים נגזרים, המסולקים נטו – לשוויים ההוגן עלו בשנת 2020 בסך של כ-7.3 מיליארד ש"ח (לעומת גידול של כ-13.6 מיליארד ש"ח בשנת 2019, לוח 3). רוב הגידול בחשבון השיערוך הושפע בשנת 2020 מעליית מחיריהן של המניות, בעיקר מניות בארה"ב. רווחים אלה, הנזקפים לחשבון השיערוך אינם ממומשים ואינם כלולים ברווחי הבנק.

בהסתכלות כלכלית על הרווחים מיתרות מטבע החוץ, ללא הפרשי השערים, הממומשים והלא-ממומשים, מתקבל קיטון של ההכנסות בסך של כ-3 מיליארד ש"ח (לעומת גידול בסך של כ-22.5 מיליארד ש"ח בשנת 2019). קיטון זה עומד בקנה אחד עם הירידה בשיעור התשואה השנתית של התיק במונחי הנומרי אשר הסתכמה בשנת 2020 ב-4% ועל אף משבר הקורונה היא השנייה בגובהה בעשור האחרון (התשואה בשנת 2019 הסתכמה ב-6.12%). (לוח 3).

¹⁴ הרווחים מהחזקת היתרות נחלקים לרווחים "ממומשים", הנכללים ברווחי הבנק, ולרווחי שיערוך שלא ממומשים, הנזקפים לחשבונות השיערוך במאזן ולא באים לידי ביטוי ברווח של הבנק באותה שנה; זאת בהתאם למדיניות החשבונאית של הבנק.

¹⁵ רווחי הון כלולים בדוח הרווח והפסד בסעיף "הכנסות מניירות ערך סחירים ומכשירים פיננסיים נגזרים, נטו".

לוח 3

יתרות מטבע החוץ – סך כל ההכנסות (ההוצאות), הפרשי השערים והתשואה

2018	2019	2020	
מיליוני דולרים			סך כל יתרות מטבע החוץ:
115,279	126,014	173,297	סוף השנה
115,398	119,548	147,777	ממוצע שנתי
מיליוני שקלים חדשים			ההכנסות (ההוצאות) והפרשי השערים - בחישוב כלכלי:
6,394	10,276	13,352	ריבית ורווחי הון
(5,031)	13,590	7,347	הפרשי מחירים לא-ממומשים ¹
25,343	(35,790)	(25,186)	הפרשי שער
26,706	(11,924)	(4,487)	סך הכול
מיליוני דולרים			ההכנסות (ההוצאות) והפרשי השערים - בחישוב כלכלי:
1,806	2,866	3,898	ריבית ורווחי הון
(1,598)	4,086	2,728	הפרשי מחירים לא-ממומשים
(1,746)	(585)	3,720	הפרשי שער
(1,538)	6,367	10,346	סך הכול
אחוזים			שיעורי התשואה של יתרות מטבע החוץ במונחי הנומר²
0.18	6.12	4.00	

¹הפרשי המחירים הלא-ממומשים מתבטאים בשינוי השנתי בחשבון השיעור מניירות ערך סחירים במטבע חוץ ומכשירים פיננסיים נגזרים. (ראו ביאור 17 לדוחות הכספיים).

²שיעורי התשואה המוצגים במונחים שנתיים, על בסיס חישוב יומי, מתייחסים להכנסות מיתרות מטבע החוץ, כולל רווחים או הפסדים כתוצאה משינויים במחירי השוק.

להשקעה במניות השפעה מהותית על ההכנסות. אולם, ביחס להשקעה באג"ח ממשלתיות, ההשקעה במניות כרוכה ברמת סיכון גבוהה יותר. התשואה בשנת 2020 הושגה הודות לעלייה במחיריהם של נכסי הסיכון, מניות ואג"ח תאגידיות והירידה החדה בתשואות לפדיון של אג"ח דולריות של ממשלת ארה"ב שבהן מושקע חלק הארי של היתרות. רוב שוקי המניות שבהם מושקעות היתרות עלו השנה, למרות הירידות החדות שחלו במחירי המניות ברבעון הראשון של שנת 2020 עקב משבר הקורונה. התרומה החיובית הגדולה ביותר נרשמה בארה"ב שבה מושקע חלק הארי מההשקעה במניות ובה נרשמה עליה גבוהה משמעותית בשוק המניות ביחס לשוקי מניות אחרים. תרומה חיובית לתשואה נרשמה גם בתיקי האג"ח התאגידיות הנסחרות בשוק האמריקאי ובשוק האירופי.

3.3 חשבונות השיערוך

יתרת חשבונות השיערוך במאזן, כוללת רווחים לא-ממומשים מהפרשי שער על יתרות הנקובות במטבע חוץ, שיערוך של ניירות ערך סחירים במטבע חוץ ושיערוך של מכשירים פיננסיים נגזרים, המסולקים נטו לשוויים ההוגן ורווחים לא-ממומשים בגין הצמדה למדד של ניירות ערך סחירים במטבע חוץ ובמטבע מקומי. היתרה כוללת גם שיערוך שנובע מרווחים או מהפסדים אקטואריים, שנגרמים כתוצאה משינויים בהנחות האקטואריות בחישוב ההפרשה לפנסיה בגין הטבות לעובדים לאחר סיום העסקה ולגמלאים (ראו ביאור 2.2 ו"א וביאור 17 לדוחות הכספיים).

3.3.1 חשבון השיערוך מיתרות הנקובות במטבע חוץ

יתרת חשבון השיערוך מהיתרות הנקובות במטבע חוץ, עמדה בסוף 2020 על סך של כ-2.4 מיליארד ש"ח, לעומת סך של כ-94 מיליון ש"ח בסוף 2019. מרבית הגידול בחשבון השיערוך נבע מצבירה של הוצאות מהפרשי שער, בעיקר כתוצאה מפחות השקל מול האירו בשיעור של כ-1.7% (אזור 6). בסך הכל נרשמו בשנת 2020 הפרשי שער שליליים של כ-23.8 מיליארד ש"ח בגין התאמת היתרות הנקובות במטבע חוץ, ליתרות במונחים שקליים (לעומת הפרשי שער שליליים בסך כ-34.7 מיליארד ש"ח בשנת 2019) (לוח 4). מתוך הפרשי שער אלה נזקפו כ-2.3 מיליארד ש"ח הפרשי שער לא ממומשים לחשבון השיערוך. יתרת הפרשי שער שליליים של כ-26.2 מיליארד ש"ח, נזקפה לדוח הרווח והפסד ונרשמה בשנת 2020 כהוצאות מהפרשי שער. בשנת 2019 נזקפו סך של כ-27.3 מיליארד ש"ח לחשבון השיערוך וקיזזו יתרת זכות צבורה. יתרת הפרשי שער שליליים של כ-7.4 מיליארד ש"ח, נזקפה לדוח רווח והפסד ונרשמה כהוצאת הפרשי שערים.

לוח 4

הפרשי שערים בגין התאמת יתרות הנקובות במטבע חוץ לשער היציג

2019	2020	
מיליוני שקלים חדשים		
		נכסים:
(35,790)	(25,186)	יתרות מטבע חוץ
(10)	(8)	אשראי לממשלה - קרנות דו-לאומיות
		התחייבויות:
672	518	פיקדונות הממשלה
46	690	פיקדונות התאגידים הבנקאיים
403	131	קרן המטבע הבין-לאומית
10	8	פיקדונות של קרנות דו-לאומיות
(34,669)	(23,847)	סך הכול
(7,387)	(26,184)	הפרשי שערים ברווח והפסד
(27,282)	2,337	הפרשי שערים לא-ממומשים

3.3.2 חשבון שיערוך מניירות ערך סחירים במטבע חוץ ומכשירים פיננסיים נגזרים

יתרת חשבון השיערוך בגין ניירות ערך סחירים במטבע חוץ ומכשירים פיננסיים נגזרים, עלתה בשנת 2020 בסך של כ-7.3 מיליארד ש"ח ועמדה על סך של כ-27.8 מיליארד ש"ח, לעומת עלייה של כ-13.6 מיליארד ש"ח בשנת 2019. הגידול נבע בעיקר משיערוך חיובי של מניות ובעיקר מניות בארה"ב, עקב עליות שערים בשווקים העולמיים בשנת 2020 והושפעה גם מהגידול שחל בהיקף ההשקעה במניות.

3.3.3 חשבון שיערוך מניירות ערך סחירים במטבע מקומי

עקב שינוי שחל בבסיס המדידה של ניירות ערך סחירים במטבע מקומי, (ראו ביאור 2 י"ח) יתרת חשבון השיערוך בגין ניירות ערך סחירים במטבע מקומי כוללת הפרשי הצמדה למדד לא ממומשים של איגרות חוב ממשלתיות ואיגרות חוב תאגידיות במטבע מקומי. היתרה בסוף 2020 הסתכמה בסך של כ-114 מיליון ש"ח, (סך של כ-128 מיליון ש"ח בשנת 2019).

3.3.4 חשבון שיערוך מרווחים או מהפסדים אקטואריים בגין הטבות לעובדים לאחר סיום העסקה ולגמלאים

חשבון השיערוך בסוף 2020 הסתכם ביתרת חובה בסך של כ-3.1 מיליארד ש"ח בדומה ליתרה בשנת 2019 (סך של כ-3 מיליארד ש"ח). עיקר השינוי נבע משינוי שחל בשיעור ריבית ההיוון, המשמש לחישוב התחייבות הבנק בגין הטבות לעובדים ולגמלאים והפרשים בין ההנחות החזויות לבין המצב בפועל.

עדכון ההתחייבות¹⁶ של הבנק בגין הטבות לעובדים ולגמלאים הנובע משינויים בהנחות האקטואריות¹⁷ או מפער בין הניסיון בפועל לזה המשוער, נזקף לחשבון השיעור במאזן. חשבון זה עשוי להיות אף ביתרת חובה לסוף השנה וזאת בניגוד לחשבונות השיעור האחרים הנזכרים לעיל. שינויים אחרים שחלו בהתחייבות הבנק בגין הטבות לעובדים ולגמלאים נזקפו לדוח הרווח והפסד.

3.4 בסיס הכסף

בסיס הכסף מורכב מסך השטרות והמעוות שבמחזור ומפיקדונות העו"ש של התאגידים הבנקאים בבנק ישראל¹⁸ ונקבע על פי הביקוש שיש לנזילות בשעור הריבית הנתון שנקבע על ידי בנק ישראל. בסיס הכסף מושפע הן מזרמים שאינם בשליטת בנק ישראל, כחשבונות הממשלה¹⁹ והן מזרמים שבשליטתו, כגון רכישות מטבע החוץ²⁰ והנפקות המק"ם, המשמשות להשגת מטרותיה השונות של המדיניות המוניטרית (לוח 5). הבנק סופג נזילות מהשווקים או מזרים נזילות לבנקים המסחריים, כדי לספק את הביקוש לבסיס הכסף, בהתאם לריבית בבנק ישראל.

הבנק מתאים את בסיס הכסף לריבית באמצעות הכלים המוניטריים – הלוואות או הנפקת מק"ם ופיקדונות נושאי ריבית, שהוא מציע לבנקים במכרז בהתאם לצורכי הנזילות שלהם – המוצעים להם במכרז ולא נכללים בבסיס הכסף²¹. הבנק נוקט מדיניות המאפשרת לו לפעול בשוק מטבע החוץ וההתערבות בשוק מטבע חוץ היא אחד הכלים המשמשים את הבנק להשגת יעדיו. הייסוף המשמעותי במהלך 2020, והשפעתו על הפעילות הכלכלית בישראל, עמדו ברקע החלטת המדיניות של בנק ישראל לרכוש מט"ח בהיקפים משמעותיים ככלי מדיניות מוניטרי מרחיב, משלים למדיניות הריבית, כפי ששימש במהלך העשור האחרון. התפתחות רכישות מטבע החוץ בעשור האחרון מוצגת באיור 8. הבנק ביצע בשנת 2020 רכישות בהיקף נרחב בסך של כ-21.2 מיליארד דולר (סך של כ-3.9 מיליארד דולר בשנת 2019).

בסיס הכסף גדל בשנת 2020 בסך של כ-26.9 מיליארד ש"ח (גידול בסל של כ-25.8%), לעומת גידול בסך של כ-4.8 מיליארד בשנת 2019, והסתכם בסופה בסך של כ-159.3 מיליארד ש"ח (איור 12). הגידול בבסיס הכסף מורכב מגידול בסך של כ-18.6 מיליארד ש"ח ביתרת שטרי הכסף והמעוות במחזור – שהושפע בין היתר מהביקוש של הציבור לכסף בשל אי-הוודאות עקב משבר הקורונה וכן עקב הורדת ריבית בבנק ישראל, אשר הוזילה את העלות של החזקת מזומנים, – ומגידול בסך של כ-8.3 מיליארד ש"ח ביתרת פיקדונות העו"ש של התאגידים הבנקאים – שהושפעה מהגידול בחשבונות העו"ש של הציבור. ההזרמה הגדולה ביותר לבסיס הכסף הייתה כתוצאה מהתערבותו של בנק ישראל בשוק מטבע החוץ²² בסך של כ-72.1 מיליארד ש"ח (לוח 5). בנק ישראל ספג כנגד הזרמות אלה באמצעות כלי הספיגה המוניטריים מק"מ ופז"ק, סך של

¹⁶ הבנק עושה שימוש בשיעור היוון המבוסס על עקום התשואות של ריבית ממשלתית (סדרת תשואות לפדיון של איגרות חוב של ממשלת ישראל, שמועדי פירעון שונים).

¹⁷ ההנחות האקטואריות הן: הנחות דמוגרפיות לגבי המאפיינים העתידיים של עובדים ועובדים לשעבר כגון לוחות תמותה, שיעורי פרישה מוקדמת וכד', הנחות פיננסיות, כגון שיעור ריבית ההיוון וסטייה מההנחות שהיו בשנה הקודמת כתוצאה מהניסיון שנצבר בתקופה הנסקרת.

¹⁸ פיקדונות העו"ש של הציבור הם גם חלק מהנזילות במשק, אך לבנק ישראל יש רק השפעה עקיפה על היקפם, באמצעות חובת הנזילות המוטלת על התאגידים הבנקאים.

¹⁹ פעולות הממשלה משפיעות אף הן על בסיס הכסף, שכן חשבונות הממשלה מנוהלים בבנק ישראל (על פי חוק בנק ישראל התש"ע - 2010).

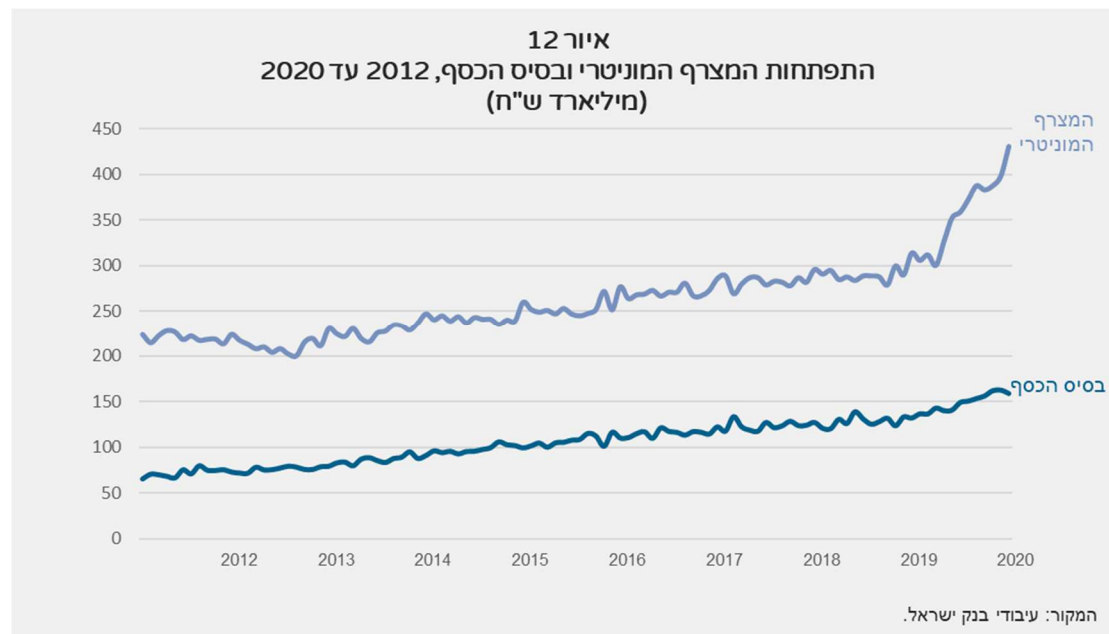
²⁰ רכישות המט"ח שמבצע בנק ישראל הן מעוקרות. זאת אומרת שגידול בסיס הכסף כתוצאה מהרכישות נספג בו-זמנית על ידי בנק ישראל, כך שבסך הכול בסיס הכסף לא משתנה.

²¹ מפני שאינם מוכרים לצורך עמידה בחובת הנזילות.

²² רכישות המט"ח שמבצע בנק ישראל הן מעוקרות. כלומר הגידול בבסיס הכסף כתוצאה מהרכישות, נספג בו-זמנית על ידי בנק ישראל, כך שסך הכל בסיס הכסף אינו משתנה.

כ-138.1 מיליארד ש"ח. מאידך הזרים בנק ישראל סכומים נוספים: סך של כ-48.7 מיליארד ש"ח בגין רכישות של אג"ח ממשלתי ואג"ח תאגידי, סך של כ-19.6 מיליארד ש"ח בגין מתן הלוואות לתאגידים בנקאים וסך של כ-1.5 מיליארד ש"ח מניירות ערך שנרכשו במסגרת הסכמי מכר חוזר. בנק ישראל הזרים בנוסף סך של כ-0.5 מיליארד ש"ח באמצעות הוצאות ריבית ששולמו לתאגידים הבנקאים ולציבור בגין המק"מ והפז"ק. הממשלה הזרימה למשק בשנת 2020 סך של כ-21.4 מיליארד ש"ח.

בסיס הכסף גדל בשנת 2019 בסך של כ-4.8 מיליארד ש"ח והסתכם בסופה בסך של כ-132.4 מיליארד ש"ח (איור 12). ההזרמה המשמעותית לבסיס הכסף, בסך של כ-13.7 מיליארד ש"ח, הייתה כתוצאה מהתערבותו של בנק ישראל בשוק מטבע החוץ. הבנק ספג את עודפי הנזילות שמעבר לביקוש לבסיס הכסף, באמצעות מצרף הכלים המוניטריים (מק"ם ופז"ק) בסך של כ-18 מיליארד ש"ח. בשנת 2019 הממשלה הזרימה ב-2019 למשק כ-7.2 מיליארד ש"ח.

לוח 5 בסיס הכסף – השינויים ומקורותיהם

השנה	השינוי בבסיס הכסף	הזרמת/הממשלה והמוסדות הלאומיים ¹	ספיגת בנק ישראל	הזרמת בנק ישראל מהמרות מטבע חוץ	התאמות ²
	(1)=(2)+(3)+(4)+(5)	(2)	(3)	(4)	(5)
מיליוני שקלים חדשים					
2015	8,427	(14,036)	(11,543)	33,842	164
2016	10,787	3,538	(15,814)	23,086	(23)
2017	12,179	(3,864)	(7,819)	24,030	(168)
2018	4,926	1,808	(8,693)	11,669	142
2019	4,777	7,168	(16,333)	13,682	260
2020	26,924	21,394	(66,141)	72,136	(465)

¹הזרמת (ספיגת) הממשלה כוללת גם את הזרמות המוסד לביטוח לאומי ובנק הדואר.
²ההתאמות כוללות: העברות של המוסדות הלאומיים מחו"ל, המתבצעות באמצעות התאגידים הבנקאיים. תקבולים ותשלומים מקומיים של בנק ישראל והממשלה במטבע חוץ למגזר הפרטי כדוגמת תקבולי מס הכנסה במטבע חוץ אינם משנים את בסיס הכסף, שכן הם מועברים במישרין מהמגזר הפרטי לממשלה; מצד אחד הם מוגדרים כספיגה של הממשלה, ומהצד האחר – כתרומה של המגזר הפרטי ליתרות מטבע החוץ.

3.5 המדיניות המוניטרית ומצרף הכלים המוניטרים

עם פרוץ מגפת הקורונה בשנת 2020 והמשבר הכלכלי שהחל בעקבותיה, פעל בנק ישראל, בדומה לבנקים מרכזיים מובילים בעולם בנק ישראל כדי למנוע משבר כלכלי ולהקל על תנאי האשראי במשק באמצעות הורדת שעורי הריבית בשוק. הבנק פעל באמצעות מספר כלים שכללו עסקות במטבע מקומי שהסתכמו לסוף 2020 בסך של כ-70 מיליארד ש"ח והתבטאו ברכישת איגרות חוב ממשלתיות בשוק המשיני, לראשונה מאז 2009; רכישת איגרות חוב תאגידיות בשוק המשיני; עסקות מכר חוזר מול גופים מוסדיים; עסקות החלף שקל-דולר עם התאגידים הבנקאים כדי לספק נזילות דולרית למשק; העמדת הלוואות לרשות המערכת הבנקאית, כנגד הלוואות שהבנקים יעניקו לעסקים קטנים והורדת שעור הריבית בחודש אפריל לרמה של 0.1%. בנק ישראל התערב בנוסף בשוק מטבע חוץ ורכש במהלך שנת 2020 סך של כ-21.2 מיליארד דולר. האינפלציה השנתית, בהשפעתו של משבר הקורונה הייתה שלילית לאורך רוב השנה ובסופה שיעורה היה 0.7% - (לעומת 0.6% בשנת 2019). מגמת ההתפתחות של האינפלציה בישראל תאמה את התפתחות האינפלציה במדינות ה-OECD אך ירידות המחירים בישראל היו חדות יותר מאשר ברוב מדינות ה-OECD. המדיניות המוניטרית בישראל בשנים האחרונות הייתה מרחיבה והופעלה לשם החזרת האינפלציה הנמוכה אל תחום היעד ולתמיכה בפעילות. הריבית היא מחיר הכסף וקביעת שיעור הריבית המוניטרית היא כלי של המדיניות המוניטרית, לשם השגת מטרותיה ובראשן שמירה על יציבות המחירים. המדיניות של התערבות משמעותית בשוק מטבע החוץ מהווה כלי נוסף להשגת יעדיו של הבנק. הריבית המוניטרית משמשת נקודת ייחוס לשעורי הריבית במשק ודרך היא משפיעה על הצריכה ועל החיסכון של הפרטים, על היקף ההשקעות במשק וכן על שער החליפין ובאמצעותו – על הרווחיות של מגזר היצוא ותחליפי היבוא, על היקף פעילותו ועל החשבון השוטף.

הקיטון בהוצאות הריבית הושפע בעיקר מהירידה בשיעור הריבית במהלך השנה וזאת על אף הגידול נטו של כלי הספיגה המוניטרים (איור 13).

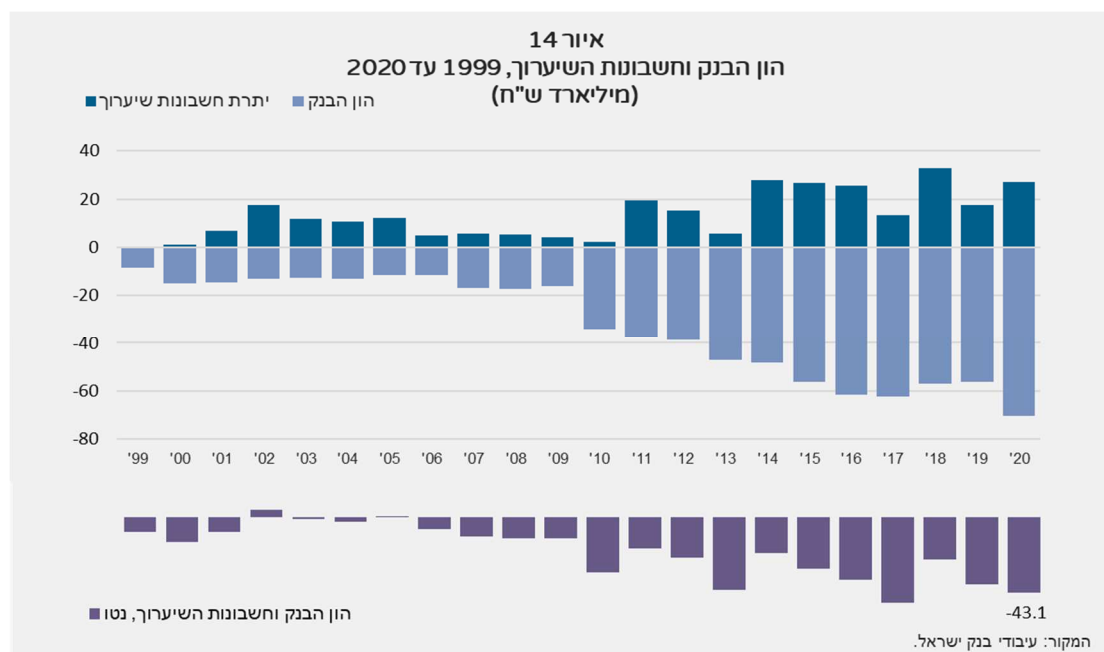

3.6 הון הבנק (גירעון)

הגירעון בהון הבנק²³ עמד בסוף 2020 על סך של כ-70.3 מיליארד ש"ח, לעומת סך של כ-56.1 מיליארד ש"ח בסוף 2019. הגידול בגירעון הוא בגובה ההפסד השנתי בסך כ-14.2 מיליארד ש"ח. ההון השלילי נובע מיתרת ההפסד הצבורה של הבנק, שהחלה להיווצר בשנת 1999, עם העברתו לממשלה של רווח בסך של כ-9 מיליארד ש"ח שהבנק רשם בשנת 1998. רובו המכריע של הרווח נוצר מהפרשי שערים חיוביים עקב פיחות השקל. ואולם, במהלך העברת הרווח בשנת 1999 התברר, שרובו היה רווח לא-ממומש, שלולא הועבר לממשלה, היה מקוזז מול הפסדי שנת 1999. הפסד זה גרם לתחילת היווצרותו של הון שלילי במאזני הבנק, הקיים במאזן הבנק ברציפות עד היום.

בנק ישראל נוקט החל משנת 2000 במדיניות חשבונאית להכרה בהכנסה כמקובל בבנקים מרכזיים בעולם. בהתאם למדיניות זו, הטיפול החשבונאי ברווחים ממומשים שונה מהטיפול ברווחים לא-ממומשים: רווח ממומש נרשם בדוח רווח והפסד ואילו רווח לא-ממומש נזקף לחשבונות השיערוך במאזן. מדיניות חשבונאית זו עשויה למנוע את הישנות התופעה של העברת רווח לא-ממומש, בעיקר כתוצאה מהפרשי שערים, בשנים שבהן יירשם פיחות חד בשער השקל. (ראו ביאור 2. י"א לדוחות הכספיים).

יתרת חשבונות השיערוך עמדה בסוף 2020 על סך של כ-27.2 מיליארד ש"ח, לעומת סך של כ-17.6 מיליארד ש"ח בשנת 2019. היתרה נטו של הון הבנק בצירוף חשבונות השיערוך, הסתכמה בסך של כ-43.1 מיליארד ש"ח, לעומת סך של כ-38.4 מיליארד ש"ח בשנת 2019. באיור 14 מוצגות יתרות ההון השליליות של הבנק ושל חשבונות השיערוך וכן מוצגת המגמה ביתרתם הכוללת²⁴.

²³ יתרת הגירעון בהון מורכבת מהון הבנק והקרן השמורה, בניכוי יתרת ההפסד הצבורה - ראו ביאור 18 לדוחות הכספיים.

²⁴ ניתן לראות כי היתרה הכוללת שלילית, למעט בשנים 2002 ו-2005.

3.6.1 הרכב הגירעון בהון

מניתוח הרכב הגירעון בהון הבנק החל משנת 1999 ועד היום, עולה כי הרכיבים המרכזיים שתרמו לרמתו השלילית של ההון החל משנת 1999 ועד היום הם ההוצאות בגין הפרשי שערים ממומשים, שהסתכמו בסך של כ-88.6 מיליארד ש"ח וההוצאות בגין הפעלת כלי הספיגה המוניתרים, שהסתכמו לאורך השנים האמורות בסך של כ-78.5 מיליארד ש"ח. כנגד זאת הסתכמו הרווחים מיתרות מטבע החוץ בשנים אלה בסך של כ-106.4 מיליארד ש"ח. הרווחים המצטברים מיתרות מטבע חוץ עלו על ההוצאות מצטברות בגין הפעלת כלי הספיגה המוניתרים בסך של כ-27.9 מיליארד ש"ח²⁵, מגמה שהחלה בשנת 2018 ונמשכה גם בשנת 2020. שינוי המגמה נבע, מחד גיסא, מגידול היקפו של תיק יתרות מטבע החוץ וההכנסות בגינו וגידול של רכיב המניות בו, שתוחלת התשואה עליו גבוהה יותר ומאידך – מקיטון של הוצאות הריבית המצטברות על הכלים המוניתרים, כתוצאה מהורדת ריבית בנק ישראל בשנים האחרונות, במסגרת המדיניות המוניתרית המרחיבה וזאת על אף הגידול נטו ביתרת המצרף המוניתרי. שיעור הריבית עמד בסוף 2020 על רמה של 0.1%.

רכיבים תוצאתיים נוספים – בעיקר הוצאות הריבית השונות, הוצאות ההנהלה והכלליות וההוצאות על הדפסת כסף – תרמו משנת 1999 סך של כ-20.5 מיליארד ש"ח ליתרת הגירעון. כנגד זאת, ההכנסות נטו מהממשלה (איגרות חוב ופיקדונות) מיתנו את הצטברות ההון השלילי בסך של כ-10.2 מיליארד ש"ח.

²⁵ חישוב זה כולל רווחים ממומשים בלבד ואינו מביא בחשבון את הפרשי שיערוך המחירים הלא ממומשים.

